

האם מטילדה גטר

האחות טרזה אנטוניטה פרונצק ממשפחת מריה

גיבורי העצמאות

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

האם מטילדה גטר

האחות טרזה אנטונייטה פרונצק ממשפחת מריה

גיבורי העצמאות

משילדה אלכסנדרה גטר (1870–1968) פתחה את ליבה ודלתות מנזריה
למען הצלת ילדים יהודים

האם מטילדה גטר

1870–1968

הנזירה מטילדה ממסדר "הפרנציסקניות של משפחת מריה" הייתה המארגנת והמייסדת של עשרים וחמישה מוסדות חינוך וטיפוח ידועים, בעלת הישגים בתחומי החינוך והצדקה, מעוטרת מדליות "תחיית פולין" (1925), "צלב הזהב" (1931), בעלת צלב תהילת החרבות" (1985), במשך שמונים ואחת שנים הייתה חלק ממשפחת מריה והשפיעה רבות על חינוך, כשעבדה במשרות בכירות כמורה, מחנכת, ואחראית על מנזרים באודסה, פטרסבורג, ורשה והנסיכות הוורשאית. היא מהווה את אחד מהנציגים המובחרים של האומה הפולנית. בתקופת מלחמת העולם השנייה הצילה שבע מאות וחמישים יהודים, מתוכם למעלה מחמש מאוד ילדים.

מטילדה לבית ניימסקי גטר אמה של מטיל-
דה, ורשה 1900.

קרול גטר, אביה של מטילדה. על גב הת-
מונה בכתב ידה של מטילדה: "אבי, ורשה,
לפני שנת 1886.

לאחר החתונה, שנערכה בשנת 1864, עדיין בתקופת מרד ינואר, קרול ומטילדה גטר עברו לגור ברחוב קרוכמלנה 8, ושם ניהל קרול קצביה. הוא הסתובב בחוגי אליטת הסוחרים וקרוב לוודאי שהיה איש אמיד. רחוב קרוכמלנה היה לאגדה במסורת היהודית. ברחוב הזה התגורר פרו-לטריון יהודי, ושרר בו עוני שלא יתואר, זה היה מוקד של זנות ופשע. ביועדנו כל זאת קל יותר להבין מאלו סיבות החליטה מטילדה גטר לעזור לילדים יהודים הסגורים בגטו. היא הייתה עדה לעוני ולהדרה של השכנים היהודים עוד מילדותה, מעצם העובדה שגרה בלב השכונה היהודית. לפי המסורת המשפחתית משפחת גטר הגיעה לפולין מאוסטריה בסוף המאה השמונה עשרה. למשפחת גטר הקתולית לא היה קשר גניאלוגי למש-

בית מסדר האחיות משפחת מריה, רחוב ז'לזנה 97.

פחה אחרת באותו השם שהייתה משפחה פרוטסטנטית.² משפחות אוונגליות בשם זה פוגשים כבר משנת 1788.

לקרול ומטילדה גטר היו עשרה ילדים, שבעה בנים, קרול, ודיסלב, צ'סלב, אנטוני, הנריק, יוליוס, ואדמונד, ושלוש בנות – מטילדה, איזבלה, מריה. מטיילדה הייתה הבת הבכורה. אנחנו יודעים שאף שבחייה הבוגרים לא שמרה על קרבה מיוחדת עם משפחתה הרי בתקופת מלחמת העולם השנייה פנתה לקרובים וביקשה סיוע ובעת הצורך טיפלה בהם וקיבלה אותם לבתי המסדה.³

² את המידע על משפחת גטר קיבלנו מד"ר קריסטינה יעקובובסקה, אחיינית של מטילדה גטר ואליציה גטר, ואשתו של אחיינה של מטילדה (21 באוגוסט 2006, ורשה).

³ מבין שתי האחיות של מטילדה גטר האחות איזבלה (1885–1963) למדה אצל נזירות משפחת מריה באודסה ולאחר האיחוד עם מסדר הפרנציסקניות המיסיונריות של מריה הצטרפה למסדר הזה. היא קיבלה על עצמה את השם תרזה מישוע. לאחר מלחמת העולם הראשונה עבדה בתוניסיה (1920–1925), שמרה על קשר מכתבים לא רציף עם מטילדה, נפטרה ב-1 בפברואר 1963 בקמבו בצרפת. בין מסמכיה של האם מטילדה גטר נמצאים כמה מכתבים של אחותה איזבלה (בצרפתית) (ARM, AZ, II 60). אחותה השנייה – מריה, רווקה, עבדה בוורשה, לאחר יציאתה לגמלאות התגוררה בבית מסדר האחיות מריה בוורשה, ברחוב חוזה 35. נפטרה ב-ספטמבר 1966, בגיל 90. נקברה בבית הקברות ברודנובסקי. ראה: "הכרוניקה בלשכה הראשית של בית המסדר של האחיות הפרנציסקניות משפחת מריה", ורשה, רחוב חוזה 53, שנת 1966.

האם פלורנטינה דימן, אחת מה-
מייסדות והאחראיות על מנזר משפ-
חת מריה.

כשהייתה נערה אירע במשפחתה אסון גדול. בשנת 1886 אביה היה מעורב בתאונה מסתורית, שנכתב עליה בעיתונים ורשאים. כשנודע לאביה, שידידו אדווארד רייך (ריך) יצרן בירה ידוע, הרגיש לפתע ברע, הוא מיהר להגיע למפעל ברחוב גז'ובסקה 33 כשכוונתו להושיט לו עזרה. למרבה הצער הביקור הסתיים בטרגדיה כפולה - לא רק רייך נפטר אלא גם גטה לפי הדיווח בעיתון, לפתע חש ברע ומת.⁴ לטרגדיה זו היה המשך, משום שלמחרת התאבד המשרת

של משפחת גטה, כנראה מתוך מצוקה, מפני שקרוב לוודאי האשים את עצמו שלא הצליח לסייע לנזותן לחמו.

תאונות אלו גרמו להלם במשפחה והביאו להידרדרות במצבה הכלכלי. אין ספק, שלמאורעות אלו הייתה השפעה עמוקה על בחירתה של מטילדה גטר באורח חייה.

אם נבחן את ההיסטוריה של משפחת האם גטר נראה שיש לה קשר גנאלוגי עם כומר הידוע, הכומר של הצבא הפולני, איגנצי סקורופקה (1883–1920).

במנזר משפחת מריה

בשנים 1881–1884 מטילדה גטר למדה בוורשה, ברחוב ז'לזנה 97 בארמון בוגוסלבסקי, במנזר שנוהל על ידי אחיות מסדר "משפחת מריה", שהחל מראשיתו, כתוצאה מדיכוי של מנזרים על ידי השלטון הצארי שבמלכות פולין

⁴ העיתון "קורייר וורשבסקי", מס' 230, 1868. קברו של קרול גטר מצוי בבית הקברות פובונסקי הישן, קרוב לשער הראשון, בקבר המשפחתי של משפחות מיצ'ניקוב וניימיסקי, אשתו מטילדה ניימיסקי נפטרה ב-1904 וקבורה באותו מקום.

וברוסיה, היה חייב לפעול במחתרת. על כך שמי שטיפלו בה היו נזירות, שאת מסדרן הקים בפטרסבורג בשנת 1857 הכומר זיגמונט שצ'נסנה פלינסקי (1822–1895) נודע לה מאוחר הרבה יותר.

המנזר הוקם בשנת 1862 באישור השלטונות והיה מוסד סגור, שהיה מיועד לכשמונים ילדות, שהתגוררו בבית הנזירות משפחת מריה. בראש המוסד עמדה ועדה, שהייתה מורכבת מאזרחים וכמרים. על קבלת תלמידות למוסד החינוכי של המנזר החליטו הוועדה והמושל הכללי. הנזירה האחראית פלורנטינה דימן (1828–1906), ביחד עם צוות החונכים וההנהלה, העניקה לנערות טיפול מיוחד אוהב.

מטילדה סיימה את הלימודים וקיבלה תעודה בשנת 1884, כלומר, בשנה האחרונה לקיום המוסד, ועל כך היא כתבה:

”ביום 19 במרץ 1884, על פי ההוראה של שלטונות המדינה, נסגרו המנזר, הפנימיה ובית הספר היסודי. עד היום אני רואה מול עיני את התמונה שנחרטה בזיכרוני. ביום הזה, לאחר שלושה ימים של תפילה ועיון, התאספו פנו באולם, הגיעה האם דימן בחברתן של כמה נזירות והודיעה לנו: ”באתי להודיע לכן הודעה עצובה. העצב הזה נוגע הן בנו והן בכן. המנזר, הפנימיה ובית הספר נסגרים החל ממחר. הידיעה על כך נמסרה כבר להוריקן. ילדות בנות המקום ואלה שמתגוררות בקרבת ורשה, יעזבו את המקום כבר היום, לעומת זאת, אלה שמתגוררות רחוק מוורשה יעזבו מחר. ניפרד כבר עכשיו משום שפרידה אישית מכל אחת מכן תהייה כואבת מדי“. הפרידה הייתה קצרה וכמעט ללא מילים. האם דימן ציירה לכל אחת מאיתנו צלב על המצח ואנחנו נישקנו את ידה.”⁵

⁵ מ.מ. גטר, זיכרונות. מה שנחרט בזיכרוני, ורשה-נייפוקלנוב, 2007, עמ' 39.

במשפחת מריה

לאחר שמטילדה סיימה את שהותה במוסד החינוכי של המנזר היא חזרה לבית המשפחה. היא נאלצה להחליט על המשך דרכה. ורשה השתנתה מאוד בעיניה. רחוב קרוכמלנה הפך להיות בבירור לרחוב יהודי. היו בו שמונה בתי כנסת ומקווה, וגם מבשלות הבירה הברבוש ושילה. בשנת 1908 בבית מספר עשר גרה משפחתו של יצחק בשביס זינגר – חתן פרס נובל. כיוון שמטילדה גטר, חשה זה זמן רב, שיעודה הוא חיי נזירות החליטה להצטרף למנזר, ועל כך היא סיפרה:

”עוד מתחילת תחושת הייעוד שלי לנזירות חשבתי להצטרף למנזר הכרמ-ליטיות. מסדר משפחת מריה היה רק במקום השני. ברגעים גורליים אלו, כאשר כבר צריך היה להחליט, פניתי ליעוץ אצל המוודה בכנסיית אנטוני הקדוש בר-חוב סנטורסקה. בתקופה ההיא כבר לא היו נזירים פרנציסקנים. אם מישהו מהם נשאר, אז רק ככומר רגיל, כי המנזרים כבר נסגרו. המוודה, שאליו פניתי, לא היה מוכר לי. שמעתי ממנו תשובה כזו: ”לכי למשפחת מריה, משום שצריך עכשיו להציל ילדים עניים ולעבוד במולדת“. כאן אני חייבת לציין, שכאשר שאלתי לעצתי לא הזכרתי לו שאני מכירה את משפחת מריה. ההתלבטות נעלמה.”⁶

עצתו של המוודה הייתה עבור מטילדה מדריך הן לחיי הנזירות שלה והן לעבודתה החינוכית וההתנדבותית. ביום העשירי באפריל 1887 בהיותה בת 17 וחודשיים היא הצטרפה למנזר האחיות משפחת מריה בוורשה ברחוב ז'לזנה 97, שפעל במחתרת ברוסיה הצארית. מחוץ למנזר האחיות נחשבו לאזרחיות רגילות, אבל במציאות אי אפשר היה להסתיר שמדובר בנזירות. ”אנשים רגילים, במשרדים שונים ואפילו במשטרה התייחסו אליהן כנשות

⁶ שם, עמ' 36.

תעודת מורה שמטילה גטר קיבלה ב 14 באוקטובר 1893. מס' 12077.

ד. מדוע הממשלה התייחסה אליהן בסובלנות, למרות האיסורים המחייבים, זו תעלומה – כתבה מטילדה גטר.⁷

המדיניות הליברלית יותר של הצאר הייתה תוצאה של יחסים טובים של הוותיקן עם ארמון הצאר. נזכיר, שבשנת 1883, כעבור עשרים שנה של גלות, התאפשר לכומר זיגמונט שצ'נסנה פלינסקי, לחזור מסיביר לארצו. עם זאת, לא יכול היה להתגורר באזור הכיבוש הרוסי ולכן התיישב בגליציה.

גיבוש נזירי ואינטלקטואלי באודסה לאחר כמה חודשים של שהות ברחוב ז'לזנה בוורשה נשלחה להמשך לימודיה באודסה. שם התחילה ללמוד בלבוש נזירי – גלימה, בעשרה בדצמבר 1887, בבית המסדר באודסה, במקום שנקרא בית מריה, אחוזת המשפחה של מריה דז'ביצקה, שמילאה את תפקיד מדריכת בית הספר של המנזר והאחראית, למרות שבאופן רשמי הייתה זו האם קז'ימירה הרמן. האם דז'ביצקה הייתה

⁷ שם, עמ' 35.

מטילדה עם אחיה הצעירים: האח אנטוני או הנריק, והאחות איזבלה באודסה.

שייכת למשפחת מריה החל משנת 1878⁸, קיבלה אותה למסדר האם פלורנ-טינה דימן, שניהלה אותו בוורשה. האם דימן אמרה לה לארגן מנזר של המס-

⁸ מריה דז'ביצקה, הייתה במנזר מריה על שם יאן הקדוש (1846–1933), היא השפיעה במיוחד על התעוררות החיים הקתוליים בפודוליה. ראה:

K. Górski, *Matka Maria Drzewiecka*, „Prąd. Miesięcznik Związku Polskiej Inteligencji Katolickiej” (Lublin), 1934, t. 26, s. 225; *idem*, *Drzewiecka Maria* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 5, Kraków 1939–1946, s. 413; ARM, AZ II 44, Teresa Antonietta Frącek RM, *Maria Drzewiecka*, (1846–1933).

מטילדה גטר, אודסה, בסביבות שנת
1893.

דר באודסה, ולפתוח בית ספר מקצועי לילדות. היא ביצעה את המשימות יחד עם נזירות אחרות, על פי הוראותיה של האם דז'יבצקה. למשל, היא שיתפה פעולה עם אגודת צדקה, והצטרפה לפעילותו הנרחבת בפודוליה. לאחר שנתיים, בשמונה בדצמבר 1889, מטילדה קיבלה הסמכה ראשונה כנזירה, וב-23 בינואר 1895 את ההסמכה האחרונה. איננו יודעים האם בעת ההסמכה קיבלה שם חדש, מה שוודאי הוא שהיא המשיכה להשתמש רק בשם מטילדה, ואפילו לא השתמשה בשמה השני – אלכסנדרה – שמופיע בתעודת הלידה שלה ובתעודת ההוראה. באודסה סיימה בית ספר תיכון רוסי, עברה את המבחנים להוראה, וקיבלה תעודת הוראה עם התמחות בשפה הצרפתית. את התעודה קיבלה מהמחוז המדעי של אודסה ב-14 באוקטובר 1893. מהתקופה המוקדמת יותר השתמרה תמונה של מטילדה עם אחיה הצעיר רים איזבלה ואחד האחים. ניתן להניח שהודות למטילדה אחד מאחיה (אנטוני או הנריק) התחילו לימודים בבית ספר ממשלתי באודסה, ואיזבלה התקבלה

הכומר זיגמונט שצ'נסה פלינסקי (משמאל) מיסד משפחת מריה, והכומר קונסנטי לובינסקי, היוזם של מנזר הנשים בפטרסבורג, והמסדר המוקדם של משפחת מריה (1856-1859), פטרסבורג, 1857.

לבית הספר של מסדר האחיות של משפחת מריה, באותו בית של מריה דז'ביצקה שהוזכר קודם.

מורה ומחנכת

בשנים 1890-1898 מטילדה גטר עבדה במחלקה של המסדר באודסה בבית מריה, כמורה ומחנכת לילדות. מאוחר יותר, למרות גילה הצעיר, מיילאה תפקיד של האחראית על גני ילדים לילדים עניים בפברר מולדביינקה (1898-1903). מולדוביינקה היה בראש ובראשונה הפברר האגדי היהודי של אודסה, שמתואר לעיתים קרובות בספרות. הוא היה מקבילה לרחוב קרוכמלנה בוורשה.

בתקופה הזו היא ביקרה פעמיים

ברומא בשנת 1893 ובשנת 1900 בחברת הממונה הכללית פלורנטינה דימן, והאחראית על הבית באודסה מריה דז'ביצקה, שאליה התייחסו באמון מלא. שתי הנזירות נעזרו

ברומא בהדרכתו הדתית של האב ברנרדין דל וואגו די פורטוגרוארו, שהיה הממונה הכללי על "האחים הצעירים" ובעוזר הכללי, האב רפאל דלברא, שהיה אחראי על המסדרים שקיבלו על עצמם את הכללים של הפרנציסקנים, והרי האחיות של משפחת מריה ממלכות פולין ומהאימפריה הרוסית השתייכו למשפחה הפרנציסקנית כבר משנת 1889.

האחיות והמחנכות בפטרסבורג, באי בזילי, רחוב 14, מס' 25.27.

מחנכת הנוער בפטרסבורג

בשנת 1903 האם פלורנטינה דימן, הממונה הראשית על משפחת מריה הפנתה את האחיות מטילדה גטר למוסד לילדות בפטרסבורג, שהתחיל לפעול בשנת 1857, ונהנה ממוניטין של אחד ממוסדות החינוך המאורגנים הטובים ביותר בבירת רוסיה. מעתה, במשך חמש שנים הייתה מטילדה בקשר עם הבית המרכזי של משפחת מריה, שהיה ממוקם על האי בזילי, ברחוב 14 מס' 25/27, ושני המוסדות המסופחים לו: קרילובקה, שנמצא ברחוב 15 בפטרסבורג ובבית הקיץ המקסים שלו במיקוליובקה על נהר נייבה.

המוסד המדעי-חינוכי של משפחת מריה בפטרסבורג, שמומן על ידי הכומר זיגמונט שצ'נסנה פלינסקי, נוהל על ידי האחיות עוד משנת 1859 בביתן שלהן, היו שם: בית יתומים, בית ספר, מתפרה, בית מלאכה לבגדי כמרים וגם בית חולים. קפלה מרווחת בגובה של שתי קומות שירתה לא רק את האחיות ואת הילדים, אלא גם את הקתולים המקומיים. את תפקיד הכומר

האחות מטילדה גטר, מחנכת בפטרס-
בורג, שנת 1905 לערך.

מילא הכומר וינצנטי מייבסקי.⁹ פרופסור באקדמיה הדתית בפטרסבורג, ידידו של מייסד המסדר, ולאחר מינויו של הכומר פלינסקי לארכיבישוף של ורשה, שימש כמחנך, יועץ ואיש הדת של הילדים והנזירות. היה זה בו זמנית הבית הכללי של משפחת מריה ומרכז פעילותן בהוראה, בחינוך ובצדקה. מריה שיימשקו בוגרת המוסד בפטרסבורג, שקיבלה הכשרה כמורה ובמשך שנים רבות עבדה בבתי ספר בפטרסבורג ובוורשה, בהיזכרה בתקופה שבה הייתה חניכה של האחיות, בעיקר של מטילדה גטר, מתארת את השפעתן הטובה על הנועה. היא סבורה שהמוסד הזה היה "בנוי על בסיס של אהבת האל ואהבת הזולת, תוך מחשבה על נערות פולניות עניות, ובעיקר על מספר רב של יתומות שגרו מחוץ לארצן". על עצמה היא כותבת "היה לי מזל" להיות חניכה של "בית האלוהים הזה" וללמוד בהתחלה במיקוליבקה, ומאוחר יותר בפטרסבורג, "הייתי עדה במסדר הן לחוויות משמחות והן לחוויות קשות".

⁹ הכומר וינצנטי מייבסקי (1832–1905), הוסמך לכמורה בשנת 1859, היה פרופסור באקדמיה הקתולית בפטרסבורג, והכומר של מוגילב.

ילדים בגילאים 7 עד 12 היו תלמידים של הנזירות ולמדו במיקוליובקה, לעומת זאת 160 נערות (בגילאים 19–12) למדו בבית ברחוב 14 בפטר-סבורג. בשני הבתים עבדו נזירות וגם כמה אזרחים "שבנו משפחה דמוקרטית-נוצרית, ששלטו בה שוויון וצדק", וגם, סדר וניקיון למופת, כפי שכותבת בזיכרונותיה מריה שיימשקו. "המגמה של החינוך הייתה רציונלית: הוראה סולידית, הכנת הנוער לחיים רציניים ומחושבים. דאגו שם לחינוך דתי איתן, עמדות יציבות שנשענות על עקרונות מוסריים כנגד המכשולים העומדים בדרך להשגת המטרה הגבוהה ביותר". לאחר סיום הלימודים במוסד הילדות רכשו כישורים נוספים והשכלה על פי טעמן וכישוריהן. הן קיבלו אישור ללמד בבתי ספר יסודיים. בחורות אחרות קיבלו הכשרה מקצועית בבית ספר מקומי וגם רישיון הוראה, רבות הוכשרו במקצועות שונים כגון: כלכלת בית, תפירה, רקמה לבנה וצבעונית. תכנית הלימודים לא הייתה כפופה לחלוטין לתוכנית הרוסית הרשמית, האחיות גילו גמישות רבה בהוראה – הן הגיבו לצרכים וליצירות של הנוער. לדעתה של מריה שיימשקו "הרבה נשים הגונות וחרוצות יצאו לעולם מהמוסד הזה". המוסד עשה רבות לחינוך ולהעלאת הרמה של נשים פולניות, אפילו יותר מאשר היה אפשרי בתנאים של אז. שרתה שם אוריה נעימה ושמחה.¹⁰

מריה שיימשקו מצטטת גם את דעתה על המורה והחונכת של הילדים מטילדה גטר ועל שיטות החינוך שלה:

"ההשפעה החזקה והרדיקלית ביותר על הנוער הייתה של המורה הטובה, האם הצעירה מטילדה גטר (מטושה), שהטקט שלה, האיזון הנפשי שהיה לה הודות לטוב לב עצום, אלגנטיות מיוחדת וקסם רב, היו קשורים ליכולת יוצאת הדופן שלה ליצור קשר עם בני הנוער ולהשפיע עליהם.

¹⁰ ARM, AZ X 12 מ. שיימשקו, "זיכרונות מפטרסבורג ומיקוליובקה", ורשה, (בערך: 1953), כתב יד, עמ' 5–1.

מטושה פנתה אל הנוער בדרך ישירה, מלב ללב, וזה השפיע עליהם כך שהם פעלו לפי רצונה. [...] הרגשנו שהיינו הילדים שלה ושהיא איכפת לה מאיתנו, התנהגה אלינו בחוכמה, דאגה לכל דבר ולכל אחד. היא דאגה אפילו לאחים ולאחיות של התלמידות, הצביעה על האפשרות לספל בהם, ובדרך זו פיתחה את החוש החברתי.

התלמידות המבוגרות יותר דאגו לחברותיהן הצעירות, הן נאלצו לעזור להן בלימודים, ובדרך זו פיתחו את תחושת האחריות זו לזו. למטושה הייתה יכולת יוצאת דופן להבחין ולהגדיר במדויק אופי של בן אדם.¹¹

לסניף הבית הפטרסבורגי במיקוליובקה, שכונה "בית נופש", ושכן גבוה על גדות הנהר נייבה, כ-45 ורסטאות (מעל 45 ק"מ), מפטרסבורג, היו נכ-סים רבים, כמה בניינים, נמל על גדות הנהר, קפלה, גינת פרחים, פירות ויר-קות, אגם דגים, יער קטן, וחצר גדולה ומתקני שעשועים לספורט ולמשחקים. הוא גם היווה עורף כלכלי לבית בפטרסבורג.

"מיקוליובקה המקסימה – בית חינוך לילדות קטנות במשך השנה כולה, וגם בית קיץ לילדות גדולות יותר, שחונכו בבית בפטרסבורג – הייתה בית מרפא, בית נופש, מקום לבילויים נעימים, טיולים מקסימים, שלעיתים קרובות השתתף בהם הכומר יאן צי'פלאק האב המכובד, שמאוחר יותר הפך לארי-כיבשוף, קדוש מעונה – פולני בכל רמ"ח אבריו, שהשריש את הפולניות בנפש הילדים והנוער, באמצעות שיחות, שיעורים, ושירה יחדיו של שירים פטריוטים. הזיכרונות הנעימים ביותר תמיד קשורים למטושה ולאם ואלריה סטיבצקה, תמיד קורנות, מלאות חיים ואנרגיה. הצגות ותיאטראות פיתחו את הכישרון האומנותי של הנוער, והיו מקור להנאה."¹²

¹¹ שם

¹² שם, עמ' 10.

תפקידה של האם גטר באיחוד משפחת מריה עם מסדר הפרנציסקניות המיסיונריות מריה

לאחר מותה של הממונה הכללית, האם פלורנטינה דימאן בוורשה (1906), נשארה האם גטר בפטרסבורג. למרות שלפי מקורות כתובים, הייתה המזכירה הכללית של הממונה החדשה של המנזר. לתפקיד זה נבחרה קז'ימירה הרמן, שהתגוררה באודסה.¹³ האם גטר לא כתבה בזיכרונותיה על תפקידה, לעומת זאת כתבה באופן נרחב על השאיפה של מריה דז'ביצקה, באישורה של האם הרמן, לאחד את משפחת מריה עם המסדר הצרפתי של הפרנציסקניות המיסיונריות מריה.

כדי להכיר טוב יותר את המטרות והעולם הרוחני של המיסיונריות, נשלחו כמה נזירות ממשפחת מריה לבית הראשי של המיסיונריות ברומא, ברחוב Giusti 12 (כיום 18). בניהן הייתה גם האחות מטילדה גטר, שבעצמה העידה שהיא תומכת נלהבת באיחוד הזה. בזמן שהותה ברומא נודע לה על מותה של הממונה הראשית האם קז'ימירה הרמן, שנפטרה ב-8 באפריל 1908 באודסה. היא לא השתתפה באירוע שהתקיים בתאריכים 1–2 ביוני בשנת 1908 בכנסיה באודסה, ועל פי ההצעה של האם מריה דז'ביצקה, החליטה לאחד את משפחת מריה עם המסדר הצרפתי של הפרנציסקניות המיסיונריות מריה. השהות של האם גטר אצל המיסיונריות ברומא נמשך למעלה מארבעה חודשים, החל מה-19 במרץ ועד ל-2 באוגוסט 1908. בתקופה זו היא תרגמה את התקנון של המיסיונריות מצרפתית לפולנית.¹⁴

האיחוד עם המיסיונריות הצרפתיות נתן לנזירות של משפחת מריה מעמד מיוחד שקיבל הכרה על ידי הוותיקן, הכרה שלא יכלו לקבל כארגון הפועל

¹³ ARM, F-f-8, טרזה הלמן, הערות.

¹⁴ מ.מ. גטר, זיכרונות, עמ' 99–100.

הבניין הראשי של משפחת מריה בוורשה, ברחוב ז'לזנה 97.

במחתרת באימפריה הרוסית. למעשה משפחת מריה אוחדה עם מסדר המ־
סיוגריות הצרפתיות וחדלה להתקיים כארגון נזירות נפרד.

חינוכות, נזירות (בתלבושת אזרחית) והאחראית עליהם בגן על שם יוזף הקדוש בוורשה, רחוב ז'לזנה 97.

האחראית על הבית בוורשה

לאחר שהות הלימודים ברומא חזרה האם גטר לארצה, ובסוף 1908 קיבלה על עצמה את תפקיד הממונה על הבית הראשי של משפחת מריה בוורשה ברחוב ז'לזנה 97, ועל המוסד הלימודי-חינוכי, שבו שהו 27 נזירות וכשישים ילדים.

האם גטר עשתה רבות לפיתוח המוסד. בבית הספר למדו כשש מאות ילדים. בית הספר שנסגר רשמית ב-1887, המשיך את פעילותו החינוכית כמתפרה פתוחה. פירושו של דבר, שתחת המעטה של לימודים מקצועיים כביכול, לימדו בחשאי לימודים פולניים. האם גטר לא רק שהגדילה את הבית לצרכי בית הספר, כשבנתה ארבע כיתות נוספות, אלא גם קיבלה יותר ילדים לפנימייה ולימודים המקצועיים במתפרה (60).

בתלבושת זו סידרה עניינים שונים עם הרשויות
שנת 1913 לערך.

החניכות הצעירות ביותר של הנזירות בוורשה ברחוב ז'לזנה 97, בערך שנת 1913.

האם גטר פתחה ליד מתחם המנזר בית ספר מעורב (בנות ובנים) בין ארבע כיתות לחינוך כללי (1908–1909), שמטרתו הייתה להכין ילדים עניים לכיתות הראשונות של בית ספר התיכון. היא ארגנה קורסי ערב חשאיים במסגרת של ארבע כיתות גימנסיה לשפה הפולנית. היא טיפלה גם בסניפים של בית הספר ברחוב חו'ה 53 בוורשה ובקוסטובייץ (היום מחוז פרושקוב), שם הקימה בית ספר לילדים כפריים (1912). להרחבת הבית בוורשה הוקצו כספים ממכירת הבית של משפחת מריה במריבו בדנמרק (על העסקה הוחלט במסגרת פגישה של הדירקטוריון באודסה בשנת 1906 והוצא לפועל על ידי הממונה על המיסיונריות בשנת 1908).¹⁵

בשנת 1912 ציינה האם גטר עשרים וחמש שנה לחיי נזירותה. לציון חצי היובל נסעה לאיינגרברן באוסטריה (על פי הזמנת האחראית הגנרלית של האחיות המיסיונריות), ולאחר מכן ביקרה במנזרי המיסיונריות בשאטלה בצרפת.

שוב במשפחת מריה. בפולין 1919

למרות שבוצע על פי החוק הקאנוני, האיחוד של משפחת מריה עם המיסיונריות לא החזיק מעמד. בין שני המסדרים היו הבדלים משמעותיים בתכלית, ברוחניות ובכריזמה, דבר שדרש נקיטת אמצעים מיוחדים. לבקשת הנזירות – בתמיכה נמרצת של הכמורה בוורשה – ועל מנת להציל את מפעלו של הארכיבישוף פלינסקי ואת המורשת של משפחת מריה, כמו גם את נכסיה, בשנת 1913 ניתקה האם גטר את נזירות משפחת מריה ממסדר המיסיונריות. כתוצאה מכך רק 18 נזירות ושלושה בתים – שניים בוורשה ברחוב חו'ה 53

¹⁵ מ.מ. גטר, זיכרונות... עמ' 121. הארכיון של הפרנציסקניות המיסיונריות ברומא. משפחת מריה, תיק הדירקטוריון באודסה, 1 ביוני 1908. ארכיון אורדו פרטרום מינורום, רומא, נזירות רוסיות-פולניות, מכתב של האם מריה דז'ביצקה לגנרל מנזר הפרנציסקנים, 6 במאי 1907. צילומי המסמכים נמצאים ב-ARM (צילום מספר 915 ו-885).

מטילדה גטר, הממונה הראשית של משפ-
חת מריה בשנים 1914-1919.
לאחר הפרישה מהמסיונריות הנזירות
בוורשה המשיכו ללבוש לבוש אזרחי, אבל
במנזר לבשו כיסוי ראש ושמלה ארוכה עם
שכמייה.

בית חולים לחיילים רוסים פצועים (1914-1915), ורשה, רחוב ולזנה 97.
בתמונה נראים בחצר חיילים שהורעלו בגז גרמני ליד סקרביצה.
השלישית מימין האם גטר בתפקידה כאחות.

בית חולים לחיילים רוסים פצועים, האם גטר באמצע השורה העליונה.

ורחוב ז'לזנה 97 ובקוסטובייץ – פרשו מן המסיונריות. יחד עם זאת אחד עשר בתים של משפחת מריה באימפריה הרוסית: ביאלטה, קייב (שני בתים), קרסילוב, סלובודה קרסילובסקה, אודסה עם שני סניפים, קרילובקה ומיקור-ליובקה בקרבת פטרסבורג, עם מעל 130 נזירות נשארו בקהילת המיסיונריות והתנתקו לתמיד מהמסדר המקורי של משפחת מריה.¹⁶

ב-1914 בישוף ורשה סייע לחלק הקטן, הוורשאי, של מסדר משפחת מריה עם האם גטר בראשה. אמנם צו האפיפיור שחרר את הנזירות מהשבועה שנשבעו אצל המיסיונריות, אך יחד עם זאת, "חילן" אותן והחזיר אותן למעמד לא נזירי. הארכיבישוף אלכסנדר קקובסקי לא זלזל בצו, אך בהתחשב במצב

¹⁶ מ.מ. גטר, זיכרונות..., עמ' 115–11.

האם גטר בתלבושת משפחת מריה, 1919.

הקיים – פרוץ המלחמה וצרכי הכנסייה - הוא המליץ לאחיות להמשיך בחיי הנזירות והפעילות בקרב ילדים, ועל כן ביקש שהנזירות יבחרו לעצמן אחראית ראשית ויפתחו סמינר לנזירות, בהבטיחו שאחרי המלחמה יעשה מאמץ לסדר את מעמדן המשפטי בוותיקן. הוא אכן עמד במילתו ואחרי המלחמה עזר להן. בתקופת מלחמת העולם הראשונה מילאה האם גטר את החובות של האממונה הכללית בוורשה (רחוב ז'לזנה 97), ועזרה לנזירות קקים בתחומים שונים. בחצר הבניין של הסמינר לנזירות ארגנה בית חולים ובו חמישים מיטות, עם חדר ניתוחים וכנסיה עבור חיילים רוסים פצועים. התקבלו שם קבוצת חיילים פצועים בקרב ליד לוביץ'

וגם נפגעי גז רעיל כתוצאה מקרב עם הצבא הגרמני ליד סקירניביצה. לאחר חיסול בית החולים ב-26 במאי 1915, פתחה מועדון עם ארוחת לילדים ולנוער, וגם טיפלה ב-450 עניים, שבמשך שנות המלחמה קיבלו ארוחות ליד שער המנזה.

בשנים 1914-1919 האם גטר כממונה ראשית עמדה בראש מסדר משפחת מריה בוורשה, שהיה באחריות הקרדינל אלכסנדר קקובסקי. בשנת 1917 לקחה חלק במשא ומתן עם האחראית על משפחת מריה בגליציה, האם זופיה קונצ'ה, בנושא איחוד של שני ענפי המסדר בוורשה ובליבוב, שהיו פעילים באופן עצמאי בשני אזורים חלוקת פולין החל משנת 1889. האיחוד הרשמי של שני הענפים של המסדר התרחש יחד עם כינונה של פולין העצמאית ב-21 במאי 1919. לאיחוד משפחת מריה הצטרפו מגליציה בערך

האם מטילדה גטר בחברת קבוצת הילדים מהמרכז, ורשה, רחוב זמזיסקי 35, בשנת 1930 לערך.

500 נזירות ומוורשה 80, בניהולו של נציג האפיפיור או בוורשה אכילס רטי, מאוחר יותר שגריר הוותיקן, ולבסוף והאפיפיור פיוס ה-11.¹⁷ לאחר האיחוד האם גטר והנזירות מוורשה אימצו את הלבוש הנזירי של משפחת מריה שהונהג בשנת 1889 על ידי המייסד, ושנהגו ללבוש האחיות בענף המסדר בגליציה.

לאחר האיחוד עזבה האם גטר את המקום של משפחת מריה ברחוב ז'לזנה 97 בוורשה וארגנה בית ליתומים, נפגעי מלחמת העולם הראשונה, בוורשה ברחוב זמזיסקי שבשכונת פראגה והעניקה לו את השם "מרכז משפחת מריה". בסמוך, ברחוב זמזיסקי מספר 35 שכן מפעל הממתקים של יאן

¹⁷ המסמכים המתייחסים לאיחוד של משפחת מריה עם מסדר הפרנציסקניות המיסיונריות ע"ש מריה נמצאים בארכיון של הפרנציסקניות המיסיונריות ברומא, בחוג: משפחת מריה (1908–1913). התיעוד שקשור לאיחוד, לפירוק ולאיחוד מחדש עם משפחת מריה בליבו נמצא בארכיון הוותיקן: ארכיון דלה סגרטריה די סטטו, 1913–1919 ובארכיון דגלי אפרי אקלסיסטיקי סטראורדינרי, פולוניה 1919, מס' 547.

הכנסייה במרכז משפחת מריה, ורשה, רחוב זמייסקי 35, שנת 1935.

וודל, שנבנה בשנות העשרים של המאה העשרים. מטילדה גטרהייתה הממונה על "מרכז משפחת מריה" בשנים 1936–1919 עם הפסקה קצרה, כשעמדה בראש הבית בפלודי (1927–1925).¹⁸ הכומר הראשון של "המרכז" היה הכומר איגנצי סקורופקה, שבשנת 1920, בעת הפלישה הרוסית, יצא בראש הנוער לשדה הקרב רדז'מינסק עם צלב עשוי שנהב שקיבל מהאם גטר, שנצנץ בעת זריחת השמש. הכומר נפל בקרב, אבל אלוהים העניק ניצחון לפולנים.

יחד עם האחראית האם ינינה וירבל, שישבה בליבוב, ברחוב קורקובה 45, האם גטר, שהייתה רגישה מאוד לצרכיים חברתיים, גייסה כספים והקימה 25 מוסדות חינוך וטיפול חדשים, הן במרכז פולין והן בחלקים הצפוניים-מזרחיים של הארץ בישובים: מיינדזילשה- "זושינק" (1920), סינה – בית יתומים, גן ילדים, בית אבות ומעון לנוער (1921), בוורשה באזור פרגה – "לורטו" (1921), אגוסטוב (1923), חוטומוב (1923), פלודי (1924),

¹⁸ כיום פלודי היא חלק מהשכונה בייאלולנקה בוורשה.

בעת האירוע של קבלת העיטור "תחיית פולין", 30 באפריל 1925. האם מטילדה גטר השנייה מימין.

מימין: האם מטילדה גטר, קז'ימייז קורלבסקי - יו"ר קופת החולים של העיר ורשה, האם רוז'ה צ'צקה - יו"ר האגודה לטיפול בעיוורים בוורשה וציציליה ולבסקה - פעילה בארגון נשים.

ביאלולנקה (1926), מיינדזילשה – בית הבראה “אולנובק” (1927), אוס-טרוב מזובייצקה – בית יתומים (1928), פוסטלניק – בית ילדים “יושצ'נקה” (1928), ברנשצ'יק, ברוינב וסטרוגה (1929), סטוד'ניצ'נה (1930), רקוב (1932), אוסטרולנקה (1934), דלוטובו (1934), דז'יסנה (1935), וילנה, ולייקה, וירוב ומיצקוני (1936), נייקשייצק (1937). לאותם הבתים ניתן להוסיף גם כמה מוסדות ליד יחידות צבאיות במקומות: בודסלב, מודלין וגרודז'ונדס.¹⁹

המדינה הפולנית ייחסה חשיבות מיוחדת להקמת בתי יתומים בסמוך לייחידות צבא. במגזין “פולין המחומשת” בשנת 1923, פורסם מאמר ארוך על המוסד החדש במודלין, שבו שהו ילדים של נופלים על הגנת המולדת. האם גטר נהנתה אז מפופולריות רבה: “פעילה חברתית ידועה ופופולרית, מלאת יוזמות וחריצות בלתי נלאית” – כתב עיתונאי. הפטרון של המוסד החדש היה ציפריאן גודבסקי, סופר, והמפקד הראשון של המצודה.

ברוב המקומות היו אלו בתי ילדים, שהיו ממוקמים במקומות נידחים ומוקפים בירק. הבית הגדול ביותר נמצא בפלודי שם היו 200 בנות, והבית הקטן ביותר היה בברנשצ'יק ל-30 נערים. האם גטר נמנעה מלהשתמש בשמות כמו “בית יתומים” ובמקום זה נתנה למקומות שמות כמו “השחר” בפר-סטלניק או “גג לנערים” בברנשצ'יק או “בית מרפא לילדים” ו“מקלט לבריאות הילד” במיינדזילשה. היא השתדלה ששיטת החינוך תהיה קרובה לשיטת החינוך הבייתי.

בבית הגדול ביותר לילדים בפודלי חילקה האם מטילדה גטר את הילדים לעשר קבוצות, שכל אחת מהן נקראה משפחה. הקבוצות הורכבו מיל-

¹⁹ על הפעילות של האם גטר ניתן למצוא מידע באוסף הספרים ששרדו בבית הוורשאי ברחוב ז'לזנה 97 (AZ, ARM, 32 I): פרוטוקולים של ישיבות הוועד “משפחת מריה הבתולה הקדושה, כרך 1, (1905–1912), כרך 2 (1913–1928), כרך 3: ספר הפרוטוקולים של התאחדות בשם “מכון משפחת מריה” (1928–1937), ספר הפרוטוקולים של הפרובינציה נייפוקלנה של מסדר האחיות הפרנציסקניות משפחת מריה, ורשה, כרך 1 (1937–1944), כרך 2 (1945–1957).

מפה שמציגה את חלוקת המסדר בשלוש פרובינציות בפולין.

דים בגילאים שונים. לכל קבוצה היה בנין משלה ולו שם, למשל: "חוחליק" (פייה), "אקו" (הד), "יושע'נקה" (שחר), "קושצ'שקו", "קרושינה" (קט-נטנה), "מלה" (קטנה), "פנסיונט" (פנסיון), פולונקה, רוסלקה" (נימפת מים), "וצ'ישה" (שלווה) – כל השמות היו קשורים לאופי המיוחד של כל בניין ולמיקומו באזורים מלאי ירק. לבתים אלו יש להוסיף עוד בית ספר, בית לנזירות ומקום בידוד לילדים חולים ליד וישניבו. מוסדות, שבהם שכנו

האם גטר עם נזירות ועובדים, מיינדזילשה, אולנובק, 1939.

האם מטילדה גטר – האחראית על פרובינציית ורשה, 1936.

ילדות מבוגרות, נקראו פנימיות (למשל בוורשה ברחוב חוזה 53 ורחוב ז'לזנה 97). האם גטר דאגה לחינוך הילדים, היא השתדלה שבתי הספר יהיו בסמוך למנזרים או בשכונות הקרובות.

האם גטר פעלה גם בזירה הציבורית, ועזרה בארגון יוזמות לעזרת יתומים. הנושא הזה היה חשוב במיוחד בתקופה שבה הסתיים המאבק על גבור לות פולין החופשית. בשנת 1923 גטר הייתה בין החותמים על קריאה לתושבי ורשה לגייס תרומות לעזרת יתומים – נפגעי המלחמה. בבירה עצמה היו בערך עשרת אלפים יתומים. מטילדה גטר

מפה של פולין לפני המלחמה עם הדגשת גבולות הפרובינציה הוורשאית.

הופיעה בחברה טובה, בין השאר עם גברת מריה וויצ'חובסקה – הגברת הראשונה של פולין. הגברות, שניהלו יחדיו את הועד "פולקה רפסריאנטום (אישה פולניה לשבים למולדת), פנו בקריאה לתושבי ורשה "ורשה התעורר ררי! פתחי עיניים ומהרי. מהרי, לפני שיהיה מאוחר מדי. כדי שהחורבן הפיזי והמוסרי של יתומים פולנים לא יפנה נגדך על פי סולם העקרונות של הצדק המוחלט".

חשובה ביותר הייתה התגייסותה של האם גטר לעזרת אנשים שחלו באפידמיה. לאחר מותה בשנת 1915 של פלגיה ילוביצקה לבית פופלבסקי, מנהלת האגודה לעזרה ולטיפול בחולי נפש, שהייתה ידועה בשם "הגברת עם קופת

בית הפרובינציה, ורשה, רחוב חו'ה 35. מראה מהחצר

החיסכון", הייתה האגודה, ששכנה ברחוב חו'ה, במצב קשה ביותר. האם גטר, כמי שכתבו עליה לעיתים קרובות "ידועה בקרב חסרי המזל בעיר הבירה" קיבלה על עצמה את הטיפול באגודה. היא הגיעה להסכם עם הנהלת האגודה, שב־ראשה עמד הכומר רומן רמביילינסקי, והעבירה את האגודה למינסק מזובייצקי. בראשית מלחמת העולם הראשונה האגודה הוחזרה לוורשה, ובמשך כמה שנים היא עברה ממקום למקום, מרחוב נרבוטה לרחוב רקובייצקה ומשם לשילצה. בסוף 1925 המוסד מצא את מקומו באוטרנבוסה ליד ורשה קרוב לבריבנוב.

עיסורים ממלכתיים

הפעילות של האם גטר בסיוע לילדים זכתה להערכה רבה מצד החברה, הכ־נסיה, וגם מצד ממשלת הרפובליקה השנייה של פולין. על פי צו של נשיא פולין מ-30 באפריל 1925 היא קיבלה את עיסור "תחיית פולין" יחד עם אות צלב הקצין של המסדר הזה. האירוע התקיים במשרד לעבודה ולרווחה, ואת התואר והתעודה קיבלה מהשר של המשרד פרנצ'ישק סוקל. שש שנים מאוחר יותר ב-9 בנובמבר 1931, היא קיבלה את אות צלב הזהב על הישגיה בתחום החינוך והטיפול.

האחראית על פרובינציית ורשה

מסדר האחיות הפרנצסקניות של משפחת מריה מהסניף בליבוב, שמנה 1201 נזירות ו-168 מנזרים, חולק בשנת 1934 לחמש פרובינציות, שלוש בפולין עם בתים בליבוב, פוזנן וורשה ובנוסף על כך בתים בברזיל וברומניה.

בגלל חלוקת המסדר לפרובינציות תחום הפעילות של האם מטילדה גטר התרחב בשנת 1936 באופן משמעותי. היא מונתה לאחראית על פרובינציית ורשה (מסדר שמנה 404 אחיות שעבדו ב-44 בתי מנזר באזור של שישה תחומי בישופות, בגבולות של ארבעה מחוזות) שנקראה נייפוקלנה, בתחילה בוורשה, בררחוב ז'לזנה 97. היא מלאה את תפקידה במשך שלוש קדנציות כל אחת בת שלוש שנים (1936–1945).

הפעילות העיקרית של האחיות של פרובינציית ורשה התמקדה בחיי נוך והוראת ילדים. האחיות ניהלו 12 בתי יתומים, שמונה פעוטונים, ושבע פנימיות לתלמידי בתי ספר תיכוניים וגם מעון בוורשה לנערות עובדות. הן לימדו בעשרה בתי ספר יסודיים (חמישה של הנזירות עצמן), בנוסף על כך עבדו בשלושה בתי חולים ובשלוש מרפאות, וגם סייעו לעניים וחולים בתוך המנזרים.

כשהאם מטילדה קיבלה את התפקיד החדש, היא ביטאה מילים משמעותיות, שהצביעו על אהבתה למולדת ועל חשיבות החינוך של הדור הצעיר:

”עבור המסדר שלנו המולדת היא הערך המוסרי העליון אחרי האלוהים. אנחנו רוצות לשרת את המולדת האהובה קודם כל על ידי חינוך הצעירים שהופקדו תחת אחריותנו כדי שיהפכו לאזרחים טובים המודעים לחובותיהם”.²⁰

²⁰ ARM, AZ III, 53, ספר הפרוטוקולים, כרך 3, 22 ביולי 1935, עמודים 256–257.

בשנת 1938 בעת ישיבת ההנהלה הכללית בליבוב, הציגה האם גטר תכנית על העברת מטה הפרובינציה מהבית הוורשאי ברחוב ז'לזנה לבית עץ ישן ברחוב חוזה 53, הנמצא בקרבת תחנת הרכבת. ממש לפני פרוץ המלחמה היו במסדר בפולין 1120 נזירות ו-160 מנזרים, שהיו מאורגנים בשלוש פרובינציות. במקום הראשון בפעילות הנזירות במסגרת מסדר הפרנציסקניות משפחת מריה עמדו חינוך והוראה ב-60 בתי ספר, 44 בתי יתומים, 58 מעונות, 20 פנימיות, וגם פעילות טיפולית נרחבת ב-17 בתי אבות, ב-14 בתי חולים וב-80 מרפאות ומרפאות חוץ בעיקר באזורים כפריים. במסגרת פעילותן הנרחבת הן עזרו ללמעלה מ-60 אלף איש (ילדים, נוער, קשישים וחולים), בתוכם 3.5 אלף ילדים (1939).

האם מטילדה גטר ופרוץ המלחמה בשנת 1939

התוקפנות הגרמנית נגד פולין (1939), הכיבוש והגירוש בעקבותיו, מעצרים, הוצאות להורג, רצח העם הפולני, שואת העם היהודי הביאו לטרור ולפחד. עם המציאות הזו נאלץ להתמודד המסדר משפחת מריה, שלפני המלחמה השתייך לקבוצה הגדולה ביותר של מסדרי נזירות בפולין.

למרות שהמלחמה וטרור הכיבוש הגרמני, וגם הסובייטי, הגבילו והקשו על הפעילות החינוכית וההנדסית של המסדר, בכל זאת הנזירות, שחלקן את גורל האומה, עזרו בהקרבה לקורבנות המלחמה: מגורשים, מחוסרי בית, מאוימים במאסה, אסירים, משפחות עניות, במיוחד יתומים. הן קיבלו אותם למנזרים שלהן, וארגנו להם בתים חדשים.

העובדות הבאות יכולות לתאר את הפעילות שניהלה האם גטר בבית הפרובינציה בוורשה ברחוב חוזה 53 בזמן מערכת ספטמבר (תקופת המלחמה עם כיבוש פולין): בספטמבר 1939 מצאו מקלט במנזר 500 נמלטים, שם פעלה מרפאה וצוות שהורכב מהאחיות, שבליחות באזור רדז'מין הגישו עזרה לפצועים.

ורשה, רחוב חו'ה 53. הנזירות של משפחת מריה עם האם מטילדה גטר (במרכז).

האם מטילדה גטר, שנקראה מטושיה, בטחה בהשגחה האלוהית, והביי עה את בטחונה בה כל יום, וקראה לאחרים לבטוח כמוה. הייתה לה תחושה מיוחדת לחוש בסכנה, שעליה מעידים המאורעות הבאים. בימים האחרונים של כיבוש ורשה, כשהתקפות חיל האוויר הגרמני עדיין נמשכו, ברגע מסוים מטושיה ביקשה מן הנזירות לקחת את הילדים ולברוח לצד השני של רחוב חו'ה, למרתפים של בתים מגודרים. עוד לא נסגרו הדלתות אחרי הקבוצה האחרונה, ופצצה במשקל שלושה טון פגעה בבית, שברה את הגג, עברה דרך התקרה ונפלה במקום שרגע קודם היו בו הנזירות והילדים. היא לא התפוצצה כי אילו הייתה מתפוצצת, הייתה הורסת את בית העץ וכל הנוכחים בתורו. בשעות הערב הנזירות הגיעו כדי לראות מה קורה בבית בחו'ה. במטבח מצאו את מטושיה מבשלת דייסה, כדי שהנזירות יוכלו להאכיל את הילדים. הצלת חו'ה נחשבה לנס.

בכל תקופת הכיבוש המטבח ברחוב חו'ה 53 המשיך לפעול והזין 300 עניים בכל יום. משם המשיכה האם גטר ביחד עם ארגונים חשאיים להעניק עזרה לעצורים, כמו כן פעל שם גוף, שזייף תעודות חדשות לאנשים שנרדפו על ידי הגרמנים וגם ליהודים שהסתתרו. במסגרת היוזמה זו התקיימו גם קבוצת בתי ספר לחינוך, וקבוצת בתי ספר תיכוניים לחינוך במערב פולין וגם קורסים לדת. בבית בחו'ה גם המשיכה פעילות של הצלת ילדים יהודים. מן הראוי לציין במיוחד את פעילות האם גטר בהצלת ילדים. היא מעולם לא סרבה לקבל ילדים של עצורים או ילדים שהיו שרויים בתנאים חומריים קשים. הודות לה בכל תקופת הכיבוש באזור ורשה פעלו 22 בתי יתומים, ובמקום שחוסלו בגלל המלחמה הקימה תשעה חדשים. היא דאגה לילדים לתנאים חומריים, לחינוכם וגם יצרה עבורם אירה רגועה ומשפחתית. היא עזרה לאחיות בבתי יתומים גם במחוזות ליבוב ופוזנ.

בתקופת מלחמת העולם השנייה האם גטר, שדאגה לנזירות בפרובינציה שלה, סייעה רבות גם לאחיות בבתי הפרובינציות בליבוב ובפוזנ, שהיו בגבור לות גנרל גוברנמן. היא תמכה חומרית בבתים ובאחיות שסבלו ממצוקה בליבוב ובמשנה-דולנה, וגם בילדים יתומים פולנים ויהודים שהאחיות טיפלו בהם. היא לא סגרה שום בית, להיפך, פתחה תשעה חדשים. היא ניהלה פעילות ענפה של עזרה לאוכלוסייה אזרחית, צבאית, לקבוצות מחתרת, מגורשים ויהודים. היא עודדה את הנזירות באמצעות קשרים אישיים, חוזרים, היא ארגנה מפגשים של נזירות, פגישות של אחראיות, התבודדויות, ימי יובל, הוציאה הוראות ומסרים קצרים תחת הסיסמא: "יש לעזור לכל מי שצריך ולא למסור אף אדם".

פעילות ספונטנית ומאורגנת להצלת יהודים

לפעילות עזרה ליהודים הצטרפו האחיות באופן ספונטני במסגרת הפעילות הרגילה שלהן והצרכים המקומיים. זו הייתה תוצאה של המצב הטרני של היהודים, שנידונו להשמדה על ידי הכובש הגרמני, ויש לזכור שלפי התוכניות

הבית בפלודי נתן מחסה ל-40 ילדים ממוצא יהודי.

של היטלר אותו הגורל חיכה גם לפולנים. הפעילות הספונטנית הזו הוכנה סה לתוך מסגרת ארגונית. המנהלות של הפעילות היו האחראית הכללית האם לודוויקה ליסובנה (1874–1944), בליבוב, ובוורשה האם מטילדה גטר, האחראית על הפרובינציה הוורשאית, שישבה בבניין העץ הישן ברחוב חו'ה 53.

הדוגמה של האחראיות עבדה מצוין, אבל היוזמה של האחראיות על המנזר הוגשמה הודות להקרבה של האחיות שעשו ימים כלילות בבתי הילדים, במוסדות החינוך, בבתי החולים ובמרפאות ונשאו בנטל האחריות על הביטחון של היהודים המסתתרים.

כל אחד מהבתים של משפחת מריה השתתף בפעולה מסוכנת זו. לדעת הנזירות הצלת אנשים שחייהם בסכנה היה חובה מצפונית. מצב מיוחד חייב הקרבה מיוחדת, אפילו במחיר החיים, וידוע היה שעבור עזרה כלשהי ליהודים היה מיועד עונש מוות, שהגרמנים הוציאו לפועל באכזריות. עונש מיוחד היה בוורשה, שם היה הגטו הגדול ביותר באירופה שבו שהו כ-450 אלף יהודים.

ורשה, רחוב חלמסקה 19, ילדים בטיול. במרכז במעיל משבצות מריה מלינובסקה (כיום מריה וידרה מבלגיה).

ילדים עם האחיות בוורשה, ברחוב חלמסקה 19. בשורה האמצעית שליטית משמאל עומדת אלינקה זיונצ'קובסקה (כיום ציפורה כמון, המתגוררת ברמת גן, ישראל).

ורשה, רחוב ז'לזנה 97. ילדים פולנים ויהודים.

בית ספר של משפחת מריה ברחוב ז'לזנה 97 בוורשה. בקרב הילדים הפולנים גם ילדים יהודים.

את העזרה ליהודים בפולין הכבושה הגישו אנשים מכל שכבות החברה, שהשתייכו לארגונים פוליטיים שונים, מעמדות ומקצועות. נטלו זכה חלק אנשי כמורה ונזירים, מסדרים של נזירות, נציגים של דתות אחרות, שביטאו בזמנים לא אנושיים את הרעיון הנוצרי של אהבה לזולת.

להציל בני אדם בשם ישוע

בהיותה בת 70 שנה האם גטר הייתה פעילה בהצלת יהודים באנגריה מעוררת התפעלות ובהקרבה. הייתה אדם "מלא טוב, אהבה וחסד". לפי דעות של עדים, הקדישה את מירב מאמציה להצלת ילדים יהודים. לדברי יאן הבדנק "האנגריה שלה, חוכמתה, המעשיות שלה, האומץ הבלתי רגיל, היוו קרן אור בתקופת הכיבוש הנאצי". פנו אליה יהודים, או שליחים מטעמים, בבקשה להציל ילדים. "אני לא יודעת מה הערכתי יותר אצל מטושיה – כתבה רוז'ה לובינסקה, שהכירה אותה היטב לפני המלחמה"²¹ – תבונת גברים, או עדינות נשית, או מהירות קבלת החלטות, או כושר ארגון, או תמיד החלטות נכונות, או סבלנות בלתי רגילה כלפי כולם, או מוכנות בכל רגע ביום או בלילה להקריב את עצמה"²².

כשאני מצילה יהודים – אמרה "אני מצילה אדם", היא הצילה חיי אדם שיש להם הערך הגדול ביותר. על פי אירנה סנדלר, "האם גטר התחייבה לקבל כל ילד שהוצא מהגטו", וכך פעלה.

הצילה בשם ישוע. תמיד טענה בתוקף "כל מי שמגיע לחצר שלנו ומבקש עזרה, בשם ישוע אסור לנו לסרב". הייתה מודעת לזה שעל הצלת יהודים מוטל עונש מוות, פחדה. המזכירה שלה, האחות תרזה גובר, נזכרת "מטושיה פחדה, רעדה לפעמים כמו עלה נידף ברוח, אבל האמינה שאלוהים לא יעשה

²¹ רוז'ה לובינסקה (1897–1984), מייסדת ארגון "גברות ילדי מריה" על שם מריה הקדושה מצ'נסטוחובה ויוסף הקדוש, יושבת ראש ארגון "טיפול בתינוקות נטושים" על שם ישו התינוק, ומייסדת "פטרונטו" אגודת טיפול באסירים שמושבה בקרקוב.

²² עדויות של אנשים מחוץ לכנסיה או האם גטר. ARM, AZ II 60, יאן הבדנק, מריה ניקלביץ', 1968.

רע לאדם, שעושה טוב לאדם
אחר מתוך אהבה". לכן לא
סרבה לעזור לשום ילד יהודי או
יהודי מבוגר. היא חשבה ש"האל
בעצמו שולח אותם", ולכן "צריך
לעזור להם". וכששידלה נזירות
להסתיר ילדים יהודים אמרה
"אולי בגלל הסיוע שלנו אלוהים
יגן על בתי הספר ועל ילדים פו-
לנים מסכנה יותר גרועה".²³
מעדויות רבות של נזירות עולה
ההכרה, שההשגחה העליונה
הגנה על המסדרים באופן מיוחד.
שום נזירה לא הוצאה להורג על
הסתרת יהודים, למרות ההרס
האדיר בבתי יתומים בשנת

מאגושה פרידמן עם אמה לוציה ואחותה הצעירה אירנה
בגטו, ורשה, 1942.

1944, למרות הגירושים, הנדודים, המרידות – להוציא שני מקרים – שום
ילד פולני או יהודי לא נהרג, ומספר החניכים עלה מ-3500 ל-5500 בשנת
1945.

האם גטר צרפה לפעילות עשרות נזירות מהפרובינציה שלה. בכל מזר
ומוסד חינוכי, שכינס בין 30 ל-200 חניכים, הוסתרו ילדים יהודים. המספר
הגדול ביותר היה במוסד החינוכי בפלודי-40 ילדים, במיינדזלשה במוסד
"נצרת" הסתתרו שלוש יהודיות מבוגרות וב"זושינק" עד 17 ילדים יהודים,
וב"אולנובק" 12 ילדים יהודים, בשני בתים באנין וגם בביאלולנקה וקוסטור
ביין הסתתרו כעשרים ילדים יהודים, ובבתים בליבוב ובוורשה בין 12 ל-, 15

²³ 4 V AZ, ARM, תרזה גובר, זכרונות על האם מטילדה גטר (רשמה האחות תרזה
אנטוניטה פרונצ'ק), ורשה, 1971, כתב יד.

ובמקומות נוספים עוד כמה.

האחות ינינה קורשבסקה נזכרת, שכאשר קיבלה הוראה להוביל ילד יהודי מוורשה לפלודי אמרה "מטושיה, אני מפחדת מאוד, כי בתחנת הרכבת "גדנסק-נימצה" הגבירו את הביקורת על הנוסעים". על כך קיבלה את התשובה "הביטי, איזה עיניים יפות יש לילד". המילים הללו פירקו את המתח.

חובת המצפון

בעיני הנזירות הצלת חיים של אנשים בסכנת מוות הייתה חובת המצפון. זו הייתה חובה אנושית רגילה, לתת יד לאנשים שנידונו למוות. מדיווחים של הנזירות עולה, שלא ניתן היה להתנהג אחרת, המצב המיוחד דרש הקרבה יוצאת דופן, אפילו במחיר החיים שלהן עצמן. למרות המודעות, שעבור סיוע ליהודים, הסתרתם או עזרה בבריחתם העונד הוא מוות, הנזירות הלכו בעקבות הקריאה האוונגלית של ישוע, בעקבות קול המצפון. בתי היתומים של משפחת מריה היו מלאים בילדים יהודים, משום, כפי שטוענות הנזירות ואנשים מחוץ למנזר – "לא מסרבים להעניק עזרה לילדים שנידונו למוות בטוח". האחראיות והנזירות סיכנו את חייהן, את חיי הילדים הפולנים, סיכנו את המנזרים ואת רכוש המסדר, ובאומץ נשאו את הדיכוי וחיפושים שנערכו על ידי הגרמנים. מספר גדול של יהודים, ילדים, נוער ומבוגרים, עברו בבית העץ הצנוע, מקום מושבה של האם גטר בוורשה, ברחוב חוזה' 53, משם הילדים הופנו לבתי יתומים, ילדות הופנו לעבודה בבתי משפחות נאמנות, אנשים מבוגרים יותר למנזרים של המסדר במקומות מבודדים. מספר מסוים של יהודים הוסתר באופן קבוע בבית הפרובינציה ברחוב חוזה'.

הסתרה של ילדים יהודים הייתה קשורה בדאגה מתמדת לביטחונם. לאם גטר היה צוות של אחיות נאמנות שהעבירו את הילדים מוורשה לבתי המסדר, למשפחות פרטיות, לבתי חולים בוורשה, במיוחד לרופאים בשכונת וולה, ברחוב פלוצקה. לא פעם אחת עברו על האחיות רגעי אימה בזמן חיפושים שערכו הגרמנים בתחנות הרכבת וברכבות. האחיות שהעבירו ילדים יהודים

היו ינינה קרושבסקה, אפולוניה לורנץ, וסטפניה מייאשקביץ'.

מהזיכרונות של מלגוז'טה מירסקה, ששהתה בחו'ה יחד עם אחותה הצעירה אירנה נודע לנו על הרגשות שעברו בלב הילדים ההם. היא כותבת: "פחדתי מאוד, משום שהיה לי מראה נוראי "פנים רעות" [...] (הכוונה שלה שהיה לה מראה יהודי שהסגיר אותה). כשעבר-

אווה שדלובסקה מליבוב, אגן 1943.

תי את השער, הייתי מודעת לכך שאחריו יוחלט על גורלי: חיים או מוות. האם האחראית מטילדה גטר הביטה בנו ואמרה "כן, אני מקבלת". נראה לי ששערי גן עדן נפתחו לפני". שתי הילדות היו תחת השגחתן של הנזירות בפלודי עד השחרור.²⁴

הדרכים הטרגיות של ילדים יהודים לבתי משפחת מריה בדרך כלל הילדים היהודים הופנו למוסדות המסדר על ידי האם גטר, אבל היו גם כמרים מכרים או משפחות מיוחדות, מחלקות רווחה, או "הוועדה הראשית לטיפול", ולבתי היתומים הביאו אותם הנזירות. היו גם מקרים מיוחדים. אם מיאושט נטשה את הילד שלה בשטח המסדר בפלודי ביום שבו הגרמנים הובילו את הילדים מהנריקוב להוצאה להורג. דנוטה רייסקה הובאה לפלודי בשק. הייתה שם ילדה אחרת שהובאה מגטו ורשה בפח אשפה. מצאה שם מסתור גם אנה זביילסקה – שהובאה לשם מאיזבלין, וגם אירנה ומלגושה מירסקי מגטו ורשה, וגם ינינה דוידוביץ', שמאוחר יותר הועברה מלומנה לוורשה, למוסד אח.²⁵

²⁴ עדות של מלגוז'טה אכר 20 באפריל 1983.

²⁵ ARM, AZ VII, 91, 184, ינינה צ'שליצ'קה, לודוויגה פנסקו (עדויות האחיות), ARM, AZ VIII, 97, 99, מכתבי ינינה דוידוביץ' לאם טקלה בודנובסקה, זכרונות מלגוז'טה מירסקה, ורשה 1983, ורישום בספרי זיכרון. ראה גם: א. קורק, ילדים יהודים במנזרים. השתתפות של מסדרי נזירות בפעילות הצלת ילדים יהודים בפולין בשנים 1939–1945, פוזנן 2012, עמ' 195–200.

בקרב ילדות פולניות הילדות היהודיות: אווה, מרישה, קרישה, לושיה, ינקה. ליבוב, רחוב קורקובה 45, 1944.

ילדות יהודיות עם צלב על השמלות, ליבוב, רחוב קורקובה 45, 1944.

בית יתומים בזמן המלחמה, ילדים פולנים ויהודים, ליבוב, רחוב סלודובה 6, 1944.

להשגחת האחיות בפנימייה בוורשה ברחוב ז'לזנה מסרו ילדה בת שלוש שהיה לה קעקוע בעברית על צידה הימני – הילדה נמצאה בכוח מתחת למדרגה, ילד בן ארבע שהובא מהגטו על ידי איש גסטפו (אביו של הילד שילם לו), ילדה, שהובאה על ידי שוטר, יאשה (שמתגוררת היום בלונדון), מרישה הקטנה, אינקה שפירא בת השבוע, שהוצאה מהגטו ונמסרה לחזקת הנזירות ובהשגחת אדלה דומנוסובה שכתבה "שם מצאה מקלט שבו התקבלה בחמימות ובנעימות. לאחר שיחה עמי, האחראית, המזכירה שלה, וכומר הסכימו לקבל את הילדה תוך סיכון. הסתר שמדובר באנשים בעלי לב רחב ואומץ נוצרי".²⁶ לפנימייה ברחוב ז'לזנה היה מיקום מיוחד, משני צדדיה היא הייתה סמוכה לגטו. בגלל הנסיבות האלו היו שם, ללא ספק, יותר ילדים מאשר נרשמו בארכיון של במסדה.

²⁶ VIII AZ, ARM. 1976, 1973, עדות של תרזה רפורמט, ורשה 1976, 1973, עדות של י. ורניקה, ורשה 1974. דיווח על אינקה שפירא שמופיע בספרם של ו. ברטר שבסקי וז. לבינובנה, זה הוא ממולדתי. פולנים בעזרת יהודים 1939–1945, קרקוב, 1966, עמ' 323.

אנה הנרייטה קרן, "אחות", היי
אמי... סמבור, 1944.

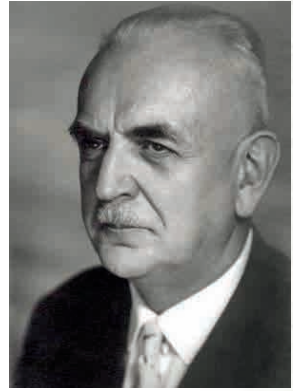
מריה שקולניצקה שהוסתרה
בפודהייצה, יחד עם האחות הלנה
חמילבסקה, קופרניקי 1950.

למוסד "ההשגחה אלוהית" בוורשה, ברחוב חלמסקה 19, הובאה על ידי חק-לאי מלוביץ' ילדה שהוריה נרצחו, שתי ילדות נוספות מצאו שם מסתור. האחת אחרי שאיבדה את הוריה והסתובבה בשדה פתוח וישנה במלונת כלבים והשנייה אביה נהרג ואימה עבדה בעבודות מזדמנות. במוסד זה ניצלו גם מריה מלינובסקה, כיום מריה וידרה (מתגוררת בבלגיה) והלינה זיונצ'קובסקה, כיום ציפורה כמון (מתגוררת ברמת גן ביש-ראל), ושומרת על קשר עם הנזירות.²⁷ הנזירות הצילו 180 ילדות מבית שעלה באש לאחר שהופצץ על ידי הגרמנים ברחוב חלמסקה, מתחת להריסות נהרגו שבע אחיות (1944).

האם גטר הפנתה לאנן ילדים יהודים וכמו כן הכומר מרצלי גודלבסקי הביא ילדים יהודים מגטו ורשה. פעם אחת הביא מתחת למעילו תינוק. מבין עשרים נערים יהודים מצא מקלט גם תינוק אחד שנלקח מאמו

המתה בכיכר ההוצאה להורג. ביז'י, שאת אימו עצרו הגרמנים, טיפלו השכנים ומסרו אותו לטיפול הנזירות. אחד מהנערים נשא את השם גרינברג. את טד'ו לויצקי עם אחותו תרזה מסרה אימם מכיוון שלא יכלה לטפל בהם. את

²⁷ AZ VII, ARM 53, עדות של האחות אולגה שוורץ, ורשה 1971, AZ, ARM 101, 117, 105, עדות של היהודיות מריה וידרה, פולה הייט וציפורה כמון, האחרונה הגיעה בשנת 2017 לפולין עם בתה ושני נכדיה – 18 בנובמבר 2017, ביקור אצל הנזירות בוורשה.

המנהל יאן סטרצ'בסקי.

הכומר מרצלי גודלבסקי.

אדם פלר הביא מן הגטו, ככל הנראה, הכומר גודלבסקי. את אוה שלדרובסקה הביאו הנזירות של משפחת מריה מליבוב לאם גטר, והיא הפנתה אותה לאנן. בקרב הילדים היו גם אנדז'ייק, ינדרוש הקטן, יולק, זיגמוש וגם הנקה סוקולובסקה בת השש עשרה.²⁸

לבית היתומים בליבוב ברחוב קורקובה 45 הביא הפרנציסקני האח נורברט וויצ'חוביץ', החייט של המנזר בליבוב, ילד בן שש ומסר אותו לטיפול של האחיות של משפחת מריה. את ינקה הביא להשגחת הנזירות האמא שלה. לא ידוע, באילו נסיבות הגיעו למנזר לוציה קלר, וגם אווה, מרישה, קרישה, ואחרים (בסך הכל 12 ילדים).²⁹ בבית היתומים בליבוב ברחוב סלודובה 6 מצאו מקלט הילדים היהודים: מריה קושנירסקה, ברוניסלבה מלינוביץ', אווה שלם, אנסונינה סלונינה, שעליה כתבה האחראית האם ינינה וירבל בשנת 1942: "יש לנו 23 ילדות, כולם מסכנות ממש ללא בגדים, נעלים, עוני במ- לוא מובן המילה". בשנה שלאחר מכן מספר הילדים עלה ל-36. הסתתרו גם אנשים מבוגרים.³⁰

²⁸ AZ VII, ARM 89, 136, 162, 271, עדויות של האחיות: מריה חריטון, אנה קורמן, סטפניה מיאסקייביץ', קמילה קולקובסקה, מריה גרצ'יק, (150), AZ VIII, ARM, עדויות של הילדים יהודים: יוליוש בז'ינסקי, (138), אדם פלר (140), יז'י שצ'ינסקי (139), תדאוש רוזנטרטר (120).

²⁹ AZ VII, ARM 203, 303, 321, עדויות של האחיות: אניילה סביצקה, קוסטובייץ 1973, ציפרינה מוסקל, אירנה חודה (תצלומים), AZ VIII, ARM 701, עדויות של ילדות יהודיות, ינינה גלינסקה-רוניס, AZ III, ARM 19, תיק מסמכי הבית הכללי של האחיות הפ-רנציסקניות משפחת מריה בליבוב, רחוב קורקובה 45, "רישום של האחיות, הילדים ודיירים", 1944, ראה: דברי מנזר הפרנציסקניות בליבוב, קרקוב, 2008.

³⁰ AZ II, ARM 60, מכתבים של האם ינינה וירבל לאם מטילדה גטר, 1942-1943. AZ III, ARM 20, תיק מסמכי הבית בליבוב, רחוב סלודובה 6. AZ VII, ARM 320, עדות של אחות יוזפה ושילבסקה.

OGŁOSZENIE

Dotyczy:

przeżymywania ukrywających się żydów

Zachodzi potrzeba przypomnienia, że stosownie do § 3 Rozporządzenia o ograniczeniach pobytu w Gen. Gub. z dnia 15. X. 1941 roku (Dz. Rozp. dla GG. str. 595) żydzi, opuszczający dzielnicę żydowską bez zezwolenia, podlegają karze śmierci.

Według tego rozporządzenia, osobom, które takim żydom świadomie udzielają przytułku, dostarczają im jedzenia lub sprzedają artykuły żywnościowe, grozi również kara śmierci.

Niniejszym ostrzega się stanowczo ludność nieżydowską przed:

- 1) udzielaniem żydom przytułku,
- 2) dostarczaniem im jedzenia,
- 3) sprzedawaniem im artykułów żywnościowych.

גזר דין מוות איים על כל מי שהושיט עזרה ליהודים.

במיוץ האחיות טיפלו בשתי ילדות. אחת מהן מצא שוטר ביער. בפודחייץ היו תינוק שנזרק ליד משרד הגסטאפו, ומרישה שקולניצקה, שנמסרה על ידי RGO.³¹ למוסד החינוכי בלומנו במחוז טורק, הובאו ילדים יהודים על ידי האחיות בלנקה פיגלובסקה ממחלקת הרווחה בוורשה.³² לבית היתומים בסמבור הופנו ילדים יהודים וצוענים, האחיות קיבלו את אניה שאחרי ההוצאה להורג של הוריה רצה ואמרה לאחראית "אחות, היי אמי, כבר אין לי הורים", וגם תינוקת שהושארה ליד דלת בית היתומים בסל (שתיהן שומרות על קשר עם האחיות).³³

שיתוף פעולה

בפעולת הצלת היהודים שיתפה האם גטר פעולה עם פקידים של מחלקת הרווחה בעיריית ורשה, במיוחד עם מנהל המחלקה שהיה מלא רצון לעזור, המנהל יאן סטרצ'בסקי (פסבדנים: אנדז'י קורצקי), לא רק פיקח ואישר את

³¹ AZ VII, ARM 93, 22, 293. עדויות של האחיות: פרנציסקה קוסטק (מיוץ), הלנה חמיילבסקה (פודחייץ). AZ VIII, ARM 112, עדויות של החניכות רגינה סטגנר – בזמן המלחמה מריה שקולניצקה, כיום מריה דמשק, ארה"ב.
³² AZ VII, ARM 85, 177, 189, עדויות האחיות: טקלה בודנובסקה, זופיה אולש-בסקה (תכתובת), בלנקה פיגלובסקה. AZ XI D + S, ARM, מכתבים של החניכות ינינה דוידוביץ', לידיה קליינמן (מרילה וולושנסקה – לידיה סיצ'י).
³³ AZ VIII, ARM 103, 116, עדויות: אנה הנרייטה קרץ-דנישבסקה ויז'י בנדרה.

עבודתן אלא גם תמך ודאג לביטחונן, ביקר את האחיות, ייעץ להן וחיזק את רוחן, נתן מסמכים לילדים יהודים וברוב המקרים מימן את החזקתם.

המאסר של יאן סטרצ'בסקי בשנת 1943 ושליחתו לאושוויץ, ומאוחר יותר למחנות בגרמניה היה אובדן קשה למחלקת הרווחה ובתי היתומים. האם גטר עדיין שיי תפה פעולה עם מחלקת הרווחה, שבראשה עמד אנטוני חצ'נסקי ומנהל מדור הרווחה יאן דוברצ'ינסקי, וגם ידוויגה פייטרובסקה, אירנה סנדלר, מועצת העזרה ליהודים "ז'גוטה" והמועצה הראשית לרווחה. שיי תוף הפעולה שלה עם אנשי כמורה היה רחב היקף, במיוחד עם הכומר מרצלי גודלבסקי, ראש כנסיית "כל הקדושים" בגטו ורשה, עם חברי מחתרת ואנשים פרטיים בניהם פרר פסור סטניסלב פופובסקי מוורשה שהציל יהודים רבים, שאחרי זה הסתתרו אצל האם גטר (לבקשתו הסתירה את ביאנקה פרלמור טר, בתם של ארנולד וסטפניה פרלמורטר).

על מנזרי האחיות ובתיהן ריחפה בסכנה תמידית. בשנת 1942 ששה בתי יתומים של משפחת מריה קיבלו צו פינוי. היו אלו הבתים בוורשה, ברחובות חו'ה, ז'לזנה וחלמסקה, ובתי יתומים מחוץ לוורשה בברובינוב, מיינדזלשה ופלודי.

האם מטילדה גטר, 1943.

לילה גולדשמיט.

מריה גולדשמיט.

הודות לתפילת האחיות הפינני לא התבצע, אך האיום נמשך כל הזמן, מה גם שבליבוב, בסמבור, בקוסטובייץ ובוורשה (ברחוב חלמסקה 19), היכן שהסתירו ילדים יהודים, תפס הצבא הגרמני חלק מן המקום. הטרור של הכיבוש, ביקורות חיפושים ומעקב מתמיד, איום במעצרים, ואיום בגזר דין מוות על הסתרת יהודים הביאו להגברת הפחד והסכנה, אך למרות כל זה האחיות לא ויתרו על פעילותן.

עזרה לנערות מבוגרות יותר

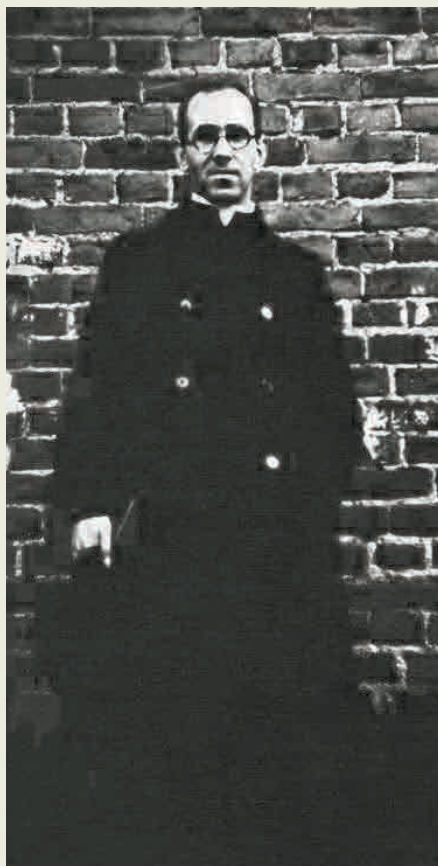
תחת ההשגחה של האם גטר נמצאו גם ילדות מבוגרות יותר, בניהן שתי האחיות לילה ומריה גולדשמיט מליבוב, שבשנת 1941 היגעו לוורשה. כיצד מצאו את דרכן למנזר ברחוב חוזה הן הסבירו בעדות שנמסרה אחרי המלחמה.

לילה גולדשמיט (נולדה ב-29 בספטמבר, 1922), קיבלה סיוע מהאם גטר בנסיבות טרגיות. היו ברשותה "ניירות אריים", אך היא נאסרה על ידי קרימינלפוליציי (משטרה פלילית – קירפו). כעבור ארבעה חודשים היא שוחררה ועל כך כתבה:

”עד סוף חיי לא אוכל לשכוח את הרגע, האם גטר הייתה בגן קטן ברחוב חוזה, התקרבותי אליה ואמרתי שאין לי לאן ללכת, שאני יהודייה, כלומר מחוץ לחוק. למילים אלה השיבה לי האם גטר וכאן אני מצטטת את מילותיה ”ילדתי, כל מי שמגיע לחצר שלנו ומבקש עזרה אסור לנו לסרב בשם ישו“. מכל תקופת המלחמה, והחוויות הקשות שעברתי, זה היה אחד הרגעים הבודדים שנישאר טרי בזיכרוני, כאילו קרה ברגע זה ממש“ (מילאנו, 20 בדצמבר 1983).

האחות הצעירה של לילה, מריה גולדשמיט (נולדה בליבוב בשנת 1924), שבזמן המלחמה נשאה את השם מריה קרבצ'ק הגיעה למנזר האחיות ברחוב חוזה בשנת 1943 ”לאחר מרד הגטו ושריפתו“.

”מה תאמרי לי ילדתי“
שאלה אותי מטושיה גטר סיפ-
רתי לה שהמשטרה בעקבותיי,
שאני לא יכולה לחזור לדירתי,
שאני יהודייה ואינני יודעת לאן
ללכת עם החיים האלה, שלבי
נואש. באותו היום כבר נשאר-
תי ברחוב חוז'ה. [...] יום אחד
מטושיה גטר נתנה לי מדליון
קטן ואמרה: «אינני יודעת אם
את מאמינה בזה, אך זה כלל לא
משנה משום שאני מאמינה ולכן
החזיקי אותו אצלך». יש לי אותו
עד היום. [...]

הכומר תדיאוש פודה

האחות יניב אושרדז'ה,
שטיפלה בי במיוחד (אני מקווה
שאני לא טועה בשם משפחתה
[אושינסקה]) מעולם לא ניסתה
לשנות את אמונותי. היא נתנה

לי ספר תפילות ואמרה: «למדי את התפילות הללו בעל פה, זה יכול לעזור
לך». ידעתי שהיוזמה הזו היא של מטושיה גטר, וידעתי לכן, שבמנזר הזה לא
מחפשים נפשות להעביר לנצרות, אלא שידיעת הדת הקתולית יכולה לעזור
כשמסתתרים עם ניירות מזויפים. באותו זמן כל מילה, כל שאלה ללא תשובה,
כל גמגום יכול היה להביא למאסר, עינויים או מוות. [...] ספר התפילות ליווה
אותי לעיתים קרובות, אבל תודעת הכבוד לדת שלי, שהרגשתי אצל מטושיה,
הכבוד שרחשה להשתייכות שלי, הכרה בערכים ובמסורת היו בשבילי העוגן
החשוב ביותר“ (פריז, עדות שנכתבה בסנגל, 15 בינואר 1984).

ילדים בעלי תווי פנים שמיות הסתירה האם גטר בקרב הנזירות או בקרב משפחות, ששמרו תדיר על ביטחונם. ילדות מבוגרות יותר שלחה להיות עוזרות בית אצל משפחות ידידותיות. כך למשל בבית אירנה חצ'ינסקה על פי בקשה של האם גטר עברו קרוב לשלוש עשרה יהודיות. אנשים מבוגרים בעלי "מראה רע" שלחה האם גטר לעבודה או למסתור בבתי יתומים: בפלודי כעשרה יהודים מלאו תפקידים שונים בעבודות הבית, דבר דומה היה בפוסטלניק, בקוסטובייץ', ובוורשה ברחוב חלמסקה או בבתי מנזר חדשים בעיר הבירה ובפרובינציה (אנין, בז'י'נקי, מיינדזלשה "נצרת", וולה גולקובסקה "רוברצ'ין"). באחרון (רוברצ'ין) שהתה זמן מה ידוויגה שקידלובסקה, שנזכרת בעדינות של האחיות: "הן ידעו לבטח מי אני, אך לא נתנו לי לחוש בכך, והתייחסו אלי באופן טוב ואדיב". במיינדזלשה ב"מקלט בריאות הילד" בקרב ארבע יהודיות הייתה רופאה אחת.

תעודות טבילה עבור ילדים יהודים

כדי להציל יהודים אספה האם גטר יחד עם אחיות נוספות תעודות רישום קתוליות ותעודות לידה מכנסיות בוורשה וממקומות נוספים. תעודת טבילה הייתה מסמך חשוב, אך אם הגרמנים היו מגלים שמסמך כזה שייך ליהודי, מסמך זה לא היה מציל אותו. על מסירת תעודה כזו ליהודי היה מוטל עונש מוות, גם על הכומר שנתן את התעודה וגם על היהודי שקיבל אותה. הגרמנים רדפו גם יהודים בעלי דת משה וגם יהודים קתולים.

דוגמה מובהקת לכך, הוא הכומר הקתולי תדאוש פודר (1906–1945), שהיה ממוצא יהודי והיה ראש הכנסייה של יאצק הקדוש בוורשה. כשהגרמנים החליטו שהיהודים יישאו טלאי צהוב, על מנת להציל את הכומר מפני רדיפות ובהסכמת האם גטר, הפנה אותו הארכיבישוף סטניסלב גאל, להיות כומר בביאלולנקה דבורסקה, היכן שהנזירות של משפחת מריה ניהלו בית יתומים לנערים.

Województwo } Wilno
Powiat }
Gmina }
Rz.-Kat. Parafia } Św. Józef

Nr aktu 702
Rok 1936

Świadcstwo urodzenia

WYDANE NA ZASADZIE KSIĄG METRYCZNYCH

Zaswiadcza się, że
urodził się
w Wilnie
z ojca
z matki

Hygmont Łobostaw Kulas
dnia osiemnastego września
tysiąc dwięćset trzydziestu szóstego 1936 roku
Kazimierz
Romany Świdorski Tymowski

Zgodność powyższego świadectwa z oryginałem stwierdzam.
Wilno, dnia 1 września 1936.
Urzędnik Stanu Cywilnego

[Signature]

תעודת לידה של של זיגמונט דז'סלב קולאס מוילנה.

אבל הוא נאסר על ידי הגרמנים (ב-24 באפריל 1941). הרבה אנשים מהמחתרת ניסו לשחרר אותו, בכלל זה גם האחיות האליזבטניות והאחיות ממשפחת מריה. בהתאם לתוכנית שהוכנה מראש הוא הופנה כחולה לבית חולים ע"ש זופיה הקדושה ברחוב ז'לזנה, ומשם הבריוח אותו בשבעה לנוב-מבר 1942 בעגלת פחם מחוץ לגבולות הגטו.

במשך זמן מה הכומר פודר הסתתר אצל אמו בוורשה, וכאשר איימה עליו סכנה נוספת, האחיות ינינה קרושסקה, על פי הוראה של האם גטר, הביאה אותו ברכבת לפלודי, לבוש בגלימת נזירות של משפחת מריה. משם הוא הועבר לביאלולנקה, שם האחיות הסתירו אותו במתפרה, במקום מסתור מאחורי הארונות. הגרמנים חיפשו אותו כמה פעמים בביאלולנקה אך לא מצאו אותו. במצבים קיצוניים הלבישו אותו בגלימת נזירות והעבירו אותו כאילו היה נזירה חולה לשכנה שניתן היה לסמוך עליה. בפעם האחרונה הלבישו אותו בגלימה, כאשר המקום היה כבר בחזית המלחמה, ופינו אותו ואת כל המתפרה לפלודי (18 בספטמבר 1944), היכן שהיו גרמנים. הבית היה בחד-זית המלחמה, ובמרתפים שלו ישבו 500 ילדים מכמה מנזרים, בתוכם מאה

ילדים יהודים. הכומר פודר שהה בפלודי עד לשחרור (24 באוקטובר 1944), על כך ידעו רק האחראית ושתי נזירות ששמרו עליו. הוא שרד את המלחמה, שמח על החירות וביקר אצל האם גטר בברוינוב. הוא נפגע ממשאית רוסית בוורשה ונפטר בבית החולים ב-72 בינואר 1945.

כמרים הנפיקו תעודות טבילה מזויפות, אבל גם יהודים רבים הוטבלו. לא כולם עשו זאת למראית עין, עבור התעודה, אלא מתוך שכנוע מלא. מלגושה מירסקה, שהוצאה מן הגטו והוסתרה על ידי כמה אנשים, הגיעה לרחוב חו'ה עם תעודת טבילה, שקיבלה מכומר של הקהילה ברחוב טמקה. היא טענת שהטבילה שלה והמנהגים הדתיים שפעלה לפיהם לא היו רק פורמליים אלא היו מבוססים על אמונה עמוקה.³⁴

האחיות ממשפחת מריה התאמצו להשיג תעודות עבור ילדים יהודים שהוסתרו. בליבוב שיתפו פעולה בהנפקת תעודות עם הכנסייה ע"ש אנטוני הקדוש. ד"ר הלנה קרוקובסקה האירה באמצעות מנורת קוורץ תעודות חד-שות, כך שיקבלו גוונים של מסמכים ישנים. עבור יהודיות בלומניה האחות בלנקה פיגלובסקה הנפיקה את התעודות בקהילת מריה מגדלנה הקדושה בלי-בוב. בתחילה העתיקה מספר רשומות של תעודות טבילה שמות של ילדות שהתאימו בגילן ליהודיות שהוסתרו בלומניה, ומאוחר יותר ביקשה ממשדד הכנסייה העתק של אותן תעודות, מבלי להכניס את הכומר לפרטי הפרטים.³⁵ עד היום הארכיון של משפחת מריה בוורשה מחזיק שלוש עשרה תעודות שמקורן במשרדי כנסיות ברחבי פולין: גרודנו, ליבוב, ואדוביצה, וילנה, ברנשצ'ובה (מחוז וולקוויסק), וגם מכנסיות בוורשה, כנסיית ברברה הקדושה, פלוריאן הקדוש, יעקוב הקדוש, הצלב הקדוש, וויצ'ך הקדוש וכנסיית כל הקדושים. התעודות שירתו ילדים באנין, בבית הכומר גודלבסקי, ובפעוטון שנוהל החל משנת 1941 על ידי נזירות בוילה לוטה ברחוב פוניטובסקי 19

³⁴ AZ VIII, ARM 99, עדות של מלגו'טה פרידמן-מירסקה אכר, ורשה 1983.
³⁵ AZ VII, ARM 172, 189, עדות האחיות אנה מרטינ נויגבאואר והאחות בלנקה פיגלובסקה.

(כיום זו'ה 19), תחת הפטרונות של משלחת וועדת הרווחה מאזור וואוור. הילדים האלה לא הוטבלו, לכן התעודות נשארו אחרי המלחמה אצל הנזירות (שלוש מהן זוהו כתעודות של זיגמונט דז'יסלב קולאס, יוליוש לנארצ'יק, אווה שלדרובסקה).

כמו כן נשתמרו מספר תעודות טבילה עם הערה: "לעשות תעודה אצל הכומר פוקס, כלומר הכומר המנהל פיוטרובסקי בוולצלבק". נשתמר טופס מודפס: "תעודת לידה וטבילה" עם חותמת של הכנסייה בדובז'וביצה וחתום מה על ידי הכומר סטניסלב פיוטרובסקי. החתימה שלו אפילו מאומתת על ידי הכומר יוזף רושינסקי. הכנסייה בדובז'וביצה (מחוז וולצלבק) נמצאה אז באזור הנהר ורטה, והכומר שלה סטניסלב פיוטרובסקי, הסתתר בוורשה, ושיתף פעולה פעולה עם האם מטילדה גטר. התעודה הזו הייתה צריכה לעזור לילד יהודי, רק היה צריך להכניס את הפרטים המתאימים.³⁶

התקוממות ורשה

בביוגרפיה של האם גטר אי אפשר שלא להתייחס לחלק שלה ושל המנזר שלה בהכנות ובביצוע המרד. שנת 1944 הייתה לאם גטר קשה במיוחד. כבר בתחילת השנה היא חלתה, התקף לב ריתק אותה למיטה כמה חודשים. את התקופה הזו בילתה במיינדזלשה, במקום האהוב עליה "אולנובק". למרות זאת המשיכה לתת לאחיות הוראות שונות. כשקיבלה את ההודעה שבקרוב יפרוץ המרד בוורשה, היא חזרה לוורשה והתייצבה לעבודה. מזה זמן רב ברחוב חו'ה אספו מזון וחומרי עזרה ראשונה, בכך הם נעזרו במחלבה בשכונותם.

בבית האחראית ברחוב חו'ה היה גם המטה של המפקד של מטה מספר שבע "אוברו'ה" של מחתרת "צבא המולדת" בפיקודו של תת אלוף ברוניס-

³⁶ AZ XI, ARM תעודה מתקופת המלחמה והכיבוש.

בית האחראית ברחוב חו'ה שבו היה ממוקם מטה של מפקד המעגל הרביעי "אוברו'ה" של "צבא המולדת" תת אלוף ברוניסלב קשיז'אק (במרכז).

לב קשיז'אק המכונה "קלוי", ושל הקבוצה "זרמבה פיורון", שלחמה באזור הרחובות אמילי פלטר, קושיקובה, וילצ'ה ווספולנה. האחיות מסרו חלק מהחדרים עבור נקודת עזרה ראשונה למורדים, והצטרפו לצוות ההצלה והרפואה, הן נתנו סיוע במזון, ברפואה וגם עזרה רוחנית. הן הכינו מנות עבור כ-1100 אנשים, מפקדי "צבא המולדת" שהתמקמו בבית, וגם עבור המורדים באזורים הקרובים, לפצועים, לצוות הרפואי בבית החולים של המורדים שהועבר מרחוב חו'ה לרחוב פוננסקה (מעל 150 איש).

רופאים וקצינים של מטה מספר שבע "אוברו'ה" של צבא המולדת, מציינים לא רק את הסיוע החומרי אלא גם את האדיבות הגדולה של האחיות "שהבינו את הצרכים והתמסרו לעבודה עבור הטוב המשותף". הנזירות עזרו למורדים ונתנו להם את חדר התפילה, שהיה במרתף, ושם התפללו ללא הרף. הכומר המקומי אדם שנייחובסקי וגם הכומר יעקוב פשבו'נה נתנו סיוע רוחני ודתי. בחדר התפילה הזו נערכו גם למעלה מתריסר חתונות של המורדים הצעירים. האם גטר הכינה עבורם גם מסיבות חתונה.

החתונה של רו'ה נובוטנה ויאן ולץ, התקיימה ב-12 באוגוסט 1944, בחדר התפילה של הנזירות שניצל מתבערה, זו הייתה החתונה הראשונה במרכז העיר בזמן המרד. החתן והכלה שניהם סטודנטים, היו שייכים ליחידת

חברי מטה מספר שבע "אוברז'ה" של צבא המולדת.

הרפואה "זרמבה פיורון" בבית החולים שאורגן על ידי האחיות ממשפחת מריה ברחוב חוזה. החתן היה קלויניסט והיה צורך לקבל אישור מיוחד לחתונה קתולית. רוזה מזכירה את השיחה עם האחראית האם גטר שהציעה לה "אל תנסי לשכנע את בעלך שיצטרף לקתוליות. אם בהתנהגות שלך תגרמי לכך שישנה את דתו, זה יהיה הישג". את טבעות הנישואין שנחתכו על ידי חבר מתת מקלע הם ענדו במשך עשרים שנה. "למסיבת החתונה הנזירה האחראית הכינה כריכים מצמחים שגדלו בגן המנזר" (זיכרונות משנת 1968).

בחתונה של רב"ט אולגירד עם חובשת בחדר התפילה של האחיות וגם בארוחת הערב הצנועה נזכר עד ראיה: "בנוסף לספל קפה כל אחד מהמשותפים קיבל משהו שמזמן לא היה: פרוסת לחם קטנה עם פרוסת עגבנייה.³⁷ האחיות גם נתנו את השירות הנוצרי האחרון לנופלים במרד, והשתתפו בלוויות שלהם. בחצר המנזר ליד פסל של יוזף הקדוש הוקם בית קברות למורדים.

את תעודות הפטירה כתב הסטודנט לכמורה ומאוחר יותר הבישוף אדוארד מטרסקי.

³⁷ ס. באייר, לא הייתי קולומבוס, ורשה 1977, עמ' 104.

בית הקברות ליד הפסל של יוסף הקדוש.

לאחר 63 ימי קרבות, כאשר המורדים נשברו תחת יתרון הכוח הגרמני, האחיות הכינו חבילות מזון עבור המורדים מקבוצת "זרמבה פיורון" שנפלו בשבי. הרוח החיה של כל פעולות העזרה האלה למורדים הייתה האם גטר, אז נזירה בת שבעים וארבע, אך מלאת כוחות ואנרגיה נפשית שהקריבה למען העניין הלאומי. על ההקרבה הגדולה שלה מעידים עדי ראייה. המפקד הראשי של נקודת איסוף רפואית, כשסיפר על הסיוע שלה לבית החולים, הגדיר אותה "בלתי נשכחת, מלאת רצון, חכמה וטובת לב". הרב סרן יוזף זלוגה, האחראי על מודיעין המטה השביעי של פלוגת צבא המולדת "אוברוזה" בהתייחס אליה הוסיף: "כל מעשה אנושי לא היה לה זר", ופרח כמורה שרשם את תעודות הפטירה של המורדים כתב: "באוגוסט 1944 ראיתי את הגישה ההרואית של האחיות. כאן הכרתי את האם מטילדה גטר, "מטושיה", בעלת ראייה חדה לכל בעיות החיים ובעלת לב פתוח לכולם". מפקדי המורדים העריכו את ההקרבה של "האם האחראית על אחיות משפחת מריה" העניקו לה עיטור "צלב זהב על מאבק עם חרבות" ב-27 ספטמבר 1944.

על העמדה של האם גטר ואחיות נוספות ברחוב חוזה מעידה חוות דעת של רופאים, ביניהם, ראש בית החולים דוקטור אדוארד דרשר:

”למאפיינים של הגישה המוסרית והפטריוטית של אחיות משפחת מריה בעלת חשיבות רבה הייתה ההתנהגות שלהן, בראשות האם גטר, בשעות הראשונות של ההתקוממות: באווירה הכללית של התרוממות רוח וחוסר בייטחון (החזית הייתה במרחק של פחות ממאה מטר ממקום המסדר) האחיות גילו שלווח לא רגילה, שליטה עצמית, רוגע, ואמונה בהצלחה של הפעולה, דבר שהיה בעל השפעה גדולה על בית החולים, וגם על החיילים. האחיות גילו יחד עם האם האחראית עמדה מלאה כבוד ופטריוטית ברגעים הקשים של כישלון המרד, ופרידה מצוות בית החולים“.

לאחר כישלון ההתקוממות האם גטר עם הנזירות האחרות נאלצו לעזוב את הבית ואת ורשה. יחד עם זאת, הן השאירו את הבית ברחוב חו'ה לא נעול, כדי שכל אלה שיכנסו לתוכו לא ישברו את הדלתות. היא נעצרה בבריינוב, אך מיד לאחר השחרור, כשזה היה אפשרי, חזרה לוורשה לרחוב חו'ה. היא החלה לחפש נזירות שהובאו על ידי הגרמנים למחנה הריכוז רוונסבריק. היא כתבה להן מכתבים מוצפנים ושלחה להן חבילות מזון. היא הנחתה את האחיות קינגה פייטצ'קובסקה, שלא הייתה במחנה, לבנות את הבית ברחוב ז'לזנה 97 שנהרס ונשרף. היא עודדה את רוחן של האחיות ועזרה להן בבניית בתי היתומים ההרוסים.

הפרק האחרון בחייה

בשנת 1945 האם גטר סיימה את תפקידה כממונה על המנוח, יחד עם זאת היא נשארה ברחוב חו'ה ועזרה לאם הממונה החדשה, אנליה סטבוביק, שמ-לאה במשך שלוש קדנציות את תפקיד הממונה על הבית (1945–1954), את חמש השנים לאחר מכן בילתה ברחוב חו'ה כפנסיונרית. את תקופת חייה האחרונה בילתה בפלודי (1960–1968), ושם קיבלה אותות של זיכרון חי ואסירות תודה מאת האחיות ואנשי כמורה ואנשים אחרים. היא נפטרה שם ב-8 באוגוסט 1968.

מיסת הפרידה בפלודי נערכה ב-9 באוגוסט ולאחר מכן גופתה של הנפטרת הועברה לכנסיה של הבית הראשי בוורשה ברחוב ז'לזנה 97. שם ב-10 באוגוסט ניהל הבישוף יז'י מודזלבסקי ביחד עם כמרים אחרים את המיסה להעלאת נשמתה בנוכחות אחיות רבות. לאחר המיסה ארון הקבורה של האם גטר הועבר לכנסיה של הקדוש קרול בורומאוש בפובונסקי בוורשה. הלוויה החגיגית נערכה ב-12 באוגוסט בפובונסקי בשעה עשר בבוקר. הכומר הבישוף וצלב מייבסקי יחד עם מספר רב של כמרים ניהל את המיסה של הלוויה, ולאחר מכן העבירו את הנפטרת למקום הקבורה. היא נקברה בחלקה העתיקה ביותר של המסדה, ליד האם פלורנטינה דימן.

מותה של האם גטר עורר גל של השתתפות בצער, גל של זיכרונות, תנחומים ועדויות שראוי לזכור.

האם גטר הייתה בעלת אנרגיה וכוחות עשיה בלתי רגילים. היא השאירה אחריה זיכרון של מארגנת מצוינת של בתי יתומים ובתי מחסה לילדים. היא הייתה ידועה בשם מטושיה. היא נהנתה מכבוד והוקרה מצד שלטונות הכנסייה והמדינה, ומידידות של אנשים רגילים, ומאסירות תודה של החניכים. אלה שהכירו אותה מדגישים את חוכמתה, עיניה החודרות, הייתה בעלת שיי פוט נכון, אינטליגנציה, עמדה מלאת כבוד ופטריוטיות ולב פתוח לצרכים של כולם.

יאן הבדנק כתב שהאם גטר הקדישה את מירב הכוחות שלה להצלחת ילדים יהודים. "האנרגיה והחכמה, פרקטיות, אומץ לב ללא חת, באו לביטוי הברור ביותר בזמן הכיבוש הנאצי" (1968). מריה סובנסקה הוסיפה: "נחמ-דה, אהובה, מלאת חסד אלוהי, עשתה בחייה כל כך הרבה טוב, תמיד מועילה ומקריבה" (26 באוגוסט 1968).

על הצלת יהודים על ידי האם גטר כתבה ד"ר זופיה שימנסקה:

"האם הייתה חסרת פחד. השמועות על כך הגיעו עד לגטו. דרך החומה [...] עובדי צנטוס היו עם האם גטר בקשר מתמיד, ולעיתים קרובות הצליחה

להציל משהו מהשואה. [...] מסדר משפחת מריה באמצעות מטושיה גטר הצילו כמה מאות ילדים יהודים. במשך שיחות ארוכות איתי אף פעם מטושיה לא הדגישה את העובדה הזו, והתייחסה לזה כדבר טבעי.³⁸

היא גם הוסיפה על האם גטר: "היא הייתה התגשמות בשורת האהבה הנפלאה והאנושית ביותר" (30 באוגוסט 1968), במאמרה "האם מטילדה גטר" כתבה על המפגשים עמה אחרי המלחמה:

"האם גטר, בתקופה ההיא ישישה בת כשמונים הייתה התגלמות של מחשבה בהירה, שיפוט מדויק, אינטליגנציה, והיכרות עם הטבע האנושי. בחייה הארוכים ראתה וחוותה כה רבות. לנגד עיניה עברה גלריה ארוכה של טיפוסים שונים של בני אדם, הייתה עדה להצלחות ולכישלונות, כל כך הרבה שאיפות לא ממומשות, אמביציות אנושיות שלא התגשמו, כך שיכלה לומר: כל מה שהוא אנושי אינו זר לי. היא הצטיינה בהבנה מצוינת וסובלנות כלפי צרכים אנושיים. היא אהבה בני אדם והצורך הגדול ביותר שלה היה לעזור לזולת".³⁹

הנה חוות דעתה של מריה שימשקו, חניכה של האם גטר מפטרסבורג, מורה העובדת בוורשה:

"בהתבוננות של שנים רבות על חיי אנשים והחיים בכלל הגעתי למס- קנה שהאם מטילדה גטר הייתה התגלמות חוכמת אלוהים, דוגמה של נזירה שהצטיינה ברגישות לב יוצאת דופן לאומללות מוסרית וחומרית של אחרים, שמסרה את עצמה ללא עוררין לנושא מסדר הנזירות משפחת מריה – שמחה

³⁸ ז. שימנסקה, הייתי רק רופאה, ורשה 1979, עמ' 203–205.

³⁹ "טיגודניק פובשחנה", 22 בספטמבר 1974.

בייעודה, תמיד דאגה לאיכות הפנימית הגבוהה ביותר של האדם וגם תרומתו לחברה האנושית⁴⁰.

בשנת 1974 האחיות ברחוב חו'ה ציינו מאה שנה לפעילותה בבית העץ הישן. השתתף באירוע הכומר קרדינל סטפן וישינסקי, ראש הכנסייה בפולין. כשסיפר על הפעילות הענפה של האם גטר אמר: "בבית זה התקבץ כל כך הרבה טוב והקרבה, שכשאר הבתים שהיו בשכונת נהרסו, בית העץ הזה ניצל". במקום הבית הישן, שנהרס עם הזמן, הוקם חדש, ששומר על הזיכרון של האם גטר ותרומתה בהצללת אנשים. בפעילות שלה היא הגשימה את בשורתו של ישוע "המקבל בשמי ילד אחד כזה הוא מקבל אותי" (מרקוס: 9, 37), שדומה לפסוק בתלמוד: "המציל נפש אחת כאילו הציל עולם מלא" (תלמוד בבלי, סנהדרין 37א').

מאותה תקופה ידועה חוות דעתה של הנזירה בנדיקטה ווייצ'ינסקה, האחראית הראשית על מסדר הפרנציסקניות בשרות הצלב (מלסקי ומפיבנה 1950–1962) על האם גטר:

"את מטושיה- האם מטילדה גטר היכרתי באופן אישי. פגשתי אותה ברחוב חו'ה בבית האחיות משפחת מריה. היא הכניסה אותנו תחת כנפיה בזמן המלחמה ואחריה, כשלא היה לנו בית משלנו בוורשה. היו לה לב וידיים מלאי מעשים טובים עבור כל האנשים. בחיים קשה למצוא מישהו שהיה עד כדי כך טוב. לא ידעה לסרב מטוב לב לכל הנזקקים. ככל שהיה יותר מסכן וזקוק לעזרה, כך גדול יותר היה טוב ליבה של מטושיה: איך אפשר לעזור. שמעתי על הרבה מקרים כאלה. גם ד"ר רו'ה נובוטנה-וואלצובה סיפרה לי כיצד מטושיה ערכה עבורה חתונה בשנת 1944 בתקופת התקוממות ורשה ואלו עצות חכמות נתנה לה.

⁴⁰ 12AZ X ,ARM , מ. שימשקו, זיכרונות מפרסבורג ומיקוליובקי, ורשה, (שנת 1953), כתב יד מס' 22.

רציתי לכתוב ולו מספר משפטים כי הלב שלי מלא כבוד ואהבה למטושיה"
(28 באפריל 1974).

עוצמת פעולתה הייתה האמונה העמוקה ואמון מוחלט בהשגחה אלוהית. היה לה חסד התפילה, שחדר לכל מעשיה "חיה והקרינה את האלוהים". בשנת 1982 הבישוף ולדיסלב מיז'ולק, שהיה עד לפעילות של משפחת מריה בתקופת המלחמה במיידזילשה, אנין, פלודי, פוסטלינק וורשה, בהיזכרו בפעילות המסדר והאם גטר במעשי הצלת יהודים, אמר: אם הייתה נוסעת עץ לזיכרון כל יהודי ויהודי שניצל על ידי הנזירות, היה ניטע יער גדול". מההתבוננות שלו עצמו ככומר של בית המחסה לילדים במיידזילשה "זושינק", הוא ידע על המעורבות של הנזירות בפעילות הצלת ילדים יהודים.

עדויות של ילדים יהודים שניצלו

באיזה אופן עברו ילדים יהודים את המלחמה בשוהות במנזרים בהשגחת הנזירות מעידים מכתבים וזיכרונות שלהם. קולות הניצולים מעידים עד היום על הסיוע שקיבלו בשנות הטרור והכרת התודה שלהם לנזירות, שלא רק הצילו את חייהם אלא גם נתנו להם בית, לב, ואווירה משפחתית. בהצלחה שלהם הן סיכנו את חייהן, את חיי הילדים הפולנים ואת הפעילות של המנזרים והמסדר.

לידיה קליינמן, בתו של הרופא מטורקי על נהר הסטריי, שבזמן המלחמה נקראה מרילה וולושינסקה, ניצלה בלומני בקרב 120 ילדות, הייתה אחת מ-26 ילדות יהודיות שהסתתרו שם. כתבה בהוקרת תודה לנזירה האחראית טקלה בודנובסקה:

"אם יקרה ואהובה. במשך כל השנים שעברו ביעף, אני חוזרת במחשבותיי לזמנים הנוראים של המלחמה. אני אסירת תודה לאלוהים, שבתקופה

מרילה וולשינסקה, שהוטרדה בלומנה, ורשה, וקוסטובייץ, ורשה, 1943.

כל כך קשה פגשתי את האחיות שלא רק הצילו את חיי אלא גם נתנו לי בית, רגשות ובסיס מוסרי. נראה לי שיצאתי מהתקופה הזו ללא בעיות פסיכולוגיות רציניות [...] עם יד על הלב אני יכולה לומר, שלומנה הייתה ביתי” (1983)⁴¹. “עבר זמן רב מאז שפתחת את ליבך החם, כדי לאמץ אליו ילדים שני-דונו למוות. לעיתים קרובות חשבתי, הודות למה אני חייבת לאלוהים את המתנה שנתן לי – חיים. נגד עיני יש לי תמונה חיה של הבית הבהיר בלומנה, כנסייה עם התמונה של המשפחה הק-

דושה מעל המזבח, חדר האוכל שלנו עם הרצפה המלוטשת מבריקה בתקופת חג המולד – עץ אשוח ושירי חג מולד והאחיות זופיה, בלנקה, והעיניים הטו-בות של האחיות האחראית. [...] אני נזכרת בלומנה ברוך ובאהבה. האחיות נטעו בי בסיס מוסרי וכוח לכל מצוקות החיים. [...] מרילה וולשינסקה – לידיה שיצ'אז (1985).

”כשהאחות בלנקה הביאה אותי ללומנה בשנת 1942, הייתי בת עשר ועברתי חוויות שעד היום אינני יכולה לזכור בשלווה. לומנה הייתה בשבילי אי בטוח בים עמוק של אסונות. הודות לאנשים אצילים שהושיטו לי ולרבים אחרים יד מסייעת שרדתי את המלחמה. אני מרגישה אהבה עמוקה והכרת תודה לאם טקלה לאחות זופיה ולאחות בלנקה על הטיפול, הטוב וההבנה, וגם לחברות של בלומנה שהיו אז המשפחה שלי” (מכתב ליוזפה וישנבסקה 1993).

⁴¹ ARM, VIII, AZ 106, עדות של לידיה קליינמן (לידיה שיצ'אז), מכתבים לאם טקלה בדנובסקה ולאחרים, תמונות.

חניכה אחרת, שלאחר הסתתרות במקומות רבים מצאה עצמה בלומנה ולאחר מכן בוורשה ובקוסטובייץ, כתבה: "בכל מה שעברתי, אני מרגישה שהשגחה האלוהית שמרה עלי" (קוסטובייץ 1945).⁴²

אלינקה הרלה שניצלה על ידי האם גטר בבירבינוב, כיום נקראת לאה בלי-נט ומתגוררת בירושלים. היא שמרה במשך שנים רבות על קשר עם האחיות. על השהות במנזר בהשגחת הנזירות היא אומרת: "הייתי אצל האחיות בביריונוב כמו בגן עדן – בתקופה שמסביב השתולל גיהנום" (1997). היא כותבת באסירות תודה: "בנסיעות שלי בעולם תמיד אני זוכרת אתכן. לא הייתי שורדת ללא עזרתכן הנדיבה וחסרת האנוכיות, ללא המנזר היקר שלכן, לעולם לא הייתי יוצאת לעולם הרחב" (2002).⁴³

לאחר שביקרה בביריונוב עם בתה ענת בשנת 2008 כתבה את המילים הבאות:

"בשנים 1943–1945 הבית הזה היה לי מקלט מפני הכובש הגרמני. הבית הזה היה לי גן עדן בגיהנום הנורא. בבית הזה תמיד מקבלים אותי ברוחב לב ובברכה. בבית הזה קיבלתי הרבה ערכים מוסריים ולמדתי לעזור לאנשים אחרים. אני אוהבת אתכן. אלינקה הרלה – לאה בלינט, ירושלים. "תודה על השער הפתוח לפנינו, וגם על הזיכרונות של אמי. עד היום היו אלה סיפורים מן העבר, שנשארו מאחור, מזמן המלחמה הנוראה. עכשיו אני רואה, שמתוך טוב הלב שלכן נתת לאמי מקלט בטוח ומשהו, שהיה כמו בית וילדות נורמלית. אני מברכת אתכן מכל הלב, על הפעילות של הצלת חיי ילדים ועל עבודתכן החינוכית כיום. ענת בלינט".⁴⁴

⁴² 104 AZ VIII, ARM, זיכרונות החניכה ט.ב. (השם ידוע למחברת), קוסטובייץ 1945.

⁴³ א. קורק, ילדים יהודים..., עמ' 185–188.

⁴⁴ 102 AZ VIII, ARM, מכתבים של לאה בלינט ורישום בכרוניקה של המנזר בביריונוב, 2008; AZ XI B, ARM, זיכרונות (רשמה האחות טרזה אנטונינה פרונצק), ירושלים 1984; ביקורה של לאה אצל האחיות בוורשה ב-5 באוגוסט 2017, וב-8 באוגוסט 2018.

לאה בלינט אם בתה ענת אצל האחיות של משפחת מריה בבריונוב, 22 ביולי 2008.

גורל קשה במיוחד בזמן הכיבוש היה של ילדה שנולדה בשנת 1930 שהייתה בעלת תווי פנים שמיים, מלגוז'טה פרידמן מירסקה, כיום אכר, שמתגוררת בפאריז. היא ניצלה בפלודי אצל האחיות אניילה סטאבוביאק. כששמעה על מות הנזירה כתבה:

אלינקה הרלה שניצלה בבריונוב, 1945.

”אינני יכולה להאמין שכבר לא אראה את האם אניילה בעולם הזה. היא שבמשך שנות המ- לחמה הייתה עבורי עוגן. לעולם לא אשכח שבזמן ביקורת של הגרמנים, כאשר פחדתי כל כך, האם אניילה שמה את ידה על ראשי ואמרה: ”בבית שיש בו קפלה (בית תפילה) שום דבר רע לא יכול לקרות“. הכוח בקול שלה היופי במבט שלה עודדו אותי מאוד“. (4 ביוני 1960).

בשנת 1983 כשמלגז'טה הייתה בוורשה לציון 40 שנה למרד גטו ורשה, ביקרה אצל האחיות משפחת מריה בבית הכללי ברחוב ז'לזנה 97, ולספר הזיכרון כתבה את המילים מלאות המשמעות הללו:

מלגז'טה מירסקה שניצלה בפלודי.

מלגז'טה פרידמן מירסקה, כיום אכה, פאריז.

”בהתרגשות רבה ובאהבה אני נזכרת באם מטילדה גטר וגם הנזירה האחראית אניילה סטבוביאק, שהצילו את חיי, כשקיבלו אותי בביתן בפלודי בתחילת ספטמבר 1942. הייתי ילדה יהודייה כהה ומבוהלת שקיבלה הצלה ומקלט. מלגז'טה פרידמן מירסקה אכה, ורשה, 20 באפריל 1983.”

בזיכרונות שהוקלטו באותה תקופה ישנה העדות שלה :

”האם אניילה הייתה אדם יפה תואר. היו לה עיניים אפורות-ירוקות נהדרות. עדיין אני רואה אותה בדמיוני והייתי נותנת הרבה אילו יכולתי להחזיק בתמונה שלה. מעולם לא ראיתי אותה עצבנית. הייתה בה שלוה לא רגילה. פעם, כאשר גרמנים הגיעו לפלודי האחות האחראית הסתירה אותי בעליית הגג. רעדתי מפחד, והיא הניחה את ידה על ראשי ואמרה: ”ילדתי, בבית שיש בו קפלה (בית תפילה), שום דבר רע לא יכול לקרות”. לאחר המילים האלה ולאחר שנגעה בידי נרגעתי לגמרי.”

”בזמן המלחמה היה סיפור ידוע – אומרת מלגז'טה – שנקרא ”מלון פולני“. גרמנים והוועד לעזרה ליהודים הודיעו, שתמורת כסף רב הם יחליפו יהודים שמסתתרים תמורת שבויים גרמנים באמריקה. כשאמי שמעה על כך היא הלכה לאם גטר ואמרה: ”אמי היקרה, אני כבר לא מחזיקה מעמד, אני

אנה הנרייטה קרץ-דנישבסקה, אנטוורפן (בלגיה), 2017.

המחברת, ינינה דוד, בזמן המלחמה דנוטה מרוקובסקה, הצילום מוורשה 1944. על כריכת ספרה "קטע מהשמים". כיום ינינה דוידוביץ', מתגוררת בלונדון.

ינינה דוידוביץ', לונדון, בסביבות 1970.

רוצה להתחלף. אאסוף דברים שהסתרתי אצל מכרים. בבקשה אמי היקרה תני את הילדים וניסע לאמריקה. "גברתי – אמרה הנזירה – את עדיין מאמינה לגרמנים? הילדים הללו נמסרו לי עד סוף המלחמה על ידי הגברת שישקובסקה ואני לא אמסור אותם עד סוף המלחמה". בדרך זאת האם גטר פעם נוספת הצילה את חיינו⁴⁵.

אנה הנרייטה קרץ, שניצלה בסמבוב, לאחר הוצאה להורג של הוריה הגיעה לבית יתומים פולני ואמרה לאחראית האחות צלינה קנדז'רסקה: "אחות, היי אמי, אין לי כבר הורים", ושם מצאה הצלה. בזמן ביקור בוורשה רשמה בספר הזיכרון של הבית הראשי של האחיות הפרנציסקניות משפחת מריה, את המילים הבאות:

⁴⁵ AZXI M, ARM, זיכרונות של מלגוז'טה פרידמן מירסקה-אכר, ורשה 1983, מכתבים מהשנים 1983–2018.

ינקה גלינקה מליבוב, כיום שוש רונים בביקורה אצל האחיות בוורשה.

”לזכר האחיות האחראית (צלינה קנדז'רסקה מסמבור) וגם אחיות נוספות, שסיכנו את חייהן בתנאים קשים, הסתירו אותי וילדים יהודים אחרים ועזרו לנו לשמור על אמונתנו באנשים, שיכולנו לאבד אחת ולתמיד יחד עם חיינו. הלוואי שהזיכרון על המעשה הזה לעולם לא ישכח, משום שבמעשיהן הן הצביעו על כך שאהבת הזולת יכולה להגיע לדרגה גבוהה ביותר של אומץ וגבורה. לעולם לא אשכח זאת. הלוואי והייתי ראויה לכך. חנה קרנץ (מבלגיה).
ורשה 21 באוקטובר 1993.”

נושא הסתרת ילדים יהודים קשור בעניין עדין של דת. לכל ילד הייתה צריכה להיות תעודת לידה ותעודת טבילה. לרוב היה מדובר בתעודת לידה. בדרך כלל הגיעו לאחיות ילדים שכבר עברו טבילה. הילדים המבוגרים הכירו במצבם, במיוחד המוטבילים. ידועים מקרים של ילדות מבוגרות יותר שעברו לקתוליות. הטבילה שלהן נשמרה בסודי סודות. מה הייתה אמונה? טבילה, הצטרפות לחברה הקתולית, במיוחד בימים הנוראים של המלחמה, אומרת ינינה דוידוביץ' שנטבלה בוורשה (1944). עליה היה מדובר בטלפון חשאי

אדם פלר עם אשתו ושלוש בנותיו אצל האחיות באנין, 25 ביוני 2015.

של האם גטר לאם טקלה בודנובסקה, האחראית על המסדר בלומנה: "האם תקבלי את ברכת האלוהים?". לשאלה הזו לא הייתה תשובה אחרת אלא "כן אני מקבלת" וינקה הועברה מפלודי לאחירותה של האם טקלה.

"החלום הגדול שלי אז בוורשה – נזכרת ינקה – היה להתקבל לחברה שלכן. זה היה הכרחי על מנת להציל לא רק את חיי אלא את תבונתי. כשאיבדתי את הכל ואת כולם בגיל כל כך צעיר הייתי זקוקה מאוד לתחושת השייכות, והייתי סובלת מאוד אילו לא הייתי מתקבלת אז מסיבה כלשהי. מה גם שהיה לי האישור של הוריי. כאשר יצאתי מן הגיהנום (גטו), כשאיבדתי את האמונה באנשים ובקיומו של טוב כלשהו, נכנסתי לסביבה שבה לימדו אותי על קיומה של אהבה, אהבת אלוהים לאנשים. היה זה בשבילי גילוי של ממש. האמנתי, כי בלי האמונה לא הייתי יכולה לשרוד את השנים הבאות. ולמרות כל הספקות והמשברים שעברתי מאוחר יותר, משהו בכל זאת נשאר מי מאותן שנים של אמונה".⁴⁶

⁴⁶ AZ XI D, ARM, מכתב של ינינה דוידוביץ' לאחות זופיה אולשבסקה, לונדון, 11 בינואר 1975, מס' 3.

אחת הילדות שניצלו על ידי האחיות בליבוב היא ינקה גלינסקה, כיום שוש רוניס, במשך 60 שנה חיפשה את הנזירות ואת המנזר שבו ניצלה (1942–1944). היא מצאה אותן בוורשה, וכשקיבלה את רשימת הילדים, שבה הופיע השם שלה וגם תמונה, שבה הכירה את קבוצת הילדים, כתבה:

”סוף סוף לאחר 60 שנה אני מחברת את הקצוות של חיי. המידע שמי-תייחס לשהותי במנזר של האחיות מריה גרם להתרגשות בקרב כל בני משפחתי. כשהסתכלתי בתמונה וברשימה שבה מופיע שמי, לכולם היו דמעות בעיניים. [...] לעולם לא אשכח את הפגישה עם האחיות היקרות, שמייצגות עבורי את אהבת אלוהים, שבשמו בהקרבה גדולה הצילו ילדים ואנשים ממוות”⁴⁷.

בשנת 1995 ביקר את האחיות באנן החניך שלהן מזמן המלחמה אדם פלר מישראל. באסירות תודה חזר לכאן בשנת 2015 לא לבד, אלא עם משפחתו: עם אשתו ושלוש בנותיו, כדי שיכירו את המקום ואת האחיות שהצילו את חייו. בספר הזיכרון רשם את המילים הבאות:

”אני זוכר את הבית מהשנים 1943 ו-1944. שהיתי בו 14 חודשים. את הבית הזה ניהל הכומר גודלבסקי והאחיות שימשו גם כאימהות של הילדים היהודים [...] הכומר היה כמו אבא של הילדים היהודים. הוא עצמו כמו גם כמרים אחרים במנזרו לא פחדו לסכן את חייהם למען הצלתנו, הילדים היהודים” (אנין, 25 ביוני 2015).⁴⁸

⁴⁷ AZ XI R, ARM, מכתבי ינקה שוש רוניס מישראל לאחיות ממשפחת מריה בוורשה, 2003.

⁴⁸ 104 AZ VIII, ARM, עדות של אדם פלר שנכתבה בספר הזיכרון, 25 ביוני 2015.

באוגוסט 2014 הקיש על הדלת של האחיות באנין, בביאלולנקה ובוורשה חניך נוסף יז'י שצ'ינסקי, וביולי 2016 ו-2018 ניצול המלחמה יוליוש בז'ינסקי (בארכיון המסדר נשמרה תעודת הלידה שלו). הם הגיעו על מנת לראות שוב את המקום ולהודות לאחיות על שהצילו את חייהם. הרבה פעמים בבית באנין ביקר גם טדז'ו לושצ'יק (תדאוש רוזנטרטר), שבשבילו אנין הייתה כמעט בית המשפחה, ושכל פעם שהזכיר את המקום אמר "אנין שלנו". הנה עדותו:

"עבורנו, ילדי המלחמה, הייתי בקרבם כנראה המבוגר ביותר, הווילה של הכומר מרצלי גודלבסקי ברחוב לשנה 5, זה היה "אנין שלנו". כך צעקנו, כשחזרנו עיפים אחרי טיולים ארוכים. כבר רואים את אנין! כבר רואים את אנין! [...] לולא הביקורים של הגרמנים שחיפשו יהודים אפשר היה לומר שהיום יום שלנו היה נורמלי, האחיות דאגו לנו, היו לנו ארוחות סדירות, לימוד, תפילה, ומשחקים".⁴⁹

חסידי אומות העולם

כמה מאות ילדים יהודים וגם אנשים מבוגרים חבים לאם גטר והנזירות של משפחת מריה את הצלתם. כמה יהודים בדיוק הצילה האם גטר? קשה לספור, איש לא ניהל רישומים, זו הייתה פעולה סודית. אירנה סנדלר גם לא יכולה לומר כמה ילדים יהודים הוציאה מן הגטו. כשנשאלה על ידי לאה בלינט מִי רושלים על סמך מה היא טוענת שניצלו 2500 ילדים, היא השיבה, שאת המספר הזה היא קיבלה מהאם גטה. גברת סנדלר בביוגרפיה שלה מעידה שהאם גטר התחייבה לקבל כל ילד שיוצא מן הגטו וכך עשתה, לכן התמצאה במספרים של הילדים הניצולים.

⁴⁹ AZ VIII, ARM, עדויות של חניכים מאנין: יוליוש בז'ינסקי (138), יז'י שצ'ינסקי (139), אדם פלר (140). AZ XI R, ARM, מכתב של תדאוש רוזנטרטר לאחות דניאלה זמלי משנת 2008.

לאחר המלחמה האם גטר מעולם לא סיפרה ולא כתבה על נושא הצלת היהודים. היא חשבה שהנושא הזה סגור.

על פי נתונים ומסמכים חלקיים ועדויות של עדים שהיו במקום אנו מחשבים, שבכל המסדר של האחיות הפרנציסקניות משפחת מריה, ניצו לו למעלה מ-750 יהודים, בכלל זה יותר מ-500 ילדים ונוער וגם 250 מבוגרים, שהסתירו אותם בבתי היתומים שלהן, במוסדות שלהן, במנזרים, ואצל אנשים פרטיים. בנוסף לכך הושיטו עזרה לב-ערך 400 יהודים, ובתקופה ארוכה יותר עזרו ליותר מ-150 איש.

קשה לומר האם אלו נתונים מלאים, כי עד היום פונים ילדי המלחמה היהודים לאחיות, הם מחפשים עקבות של מעשה ההצלה שלהם במנזרים, לפעמים מוצאים עקבות והדבר מגדיל את מספר הניצולים. בהסתרת היהודים השתתף כל המערך הקשור למנוח, בתי יתומים, מוסדות חינוכיים וטיפוליים ובתי חולים. יחד עם זאת הקבוצה המגויסת ביותר בפעילות היו 120 אחיות ממסדר משפחת מריה. מדובר בפעילות לוויות מיוחדות ובסיוע כללי של אחיות המנזר משפחת מריה ליהודים שניצלו על אדמת פולין, בין 80 ל-300 אלף.

העיטור של האם מטילדה גטר מטושיה קיבלה את התואר חסידת אומות העולם לאחר מותה (1985). את המדליה ואת התעודה

תעודה ומדליה של חסידי אומות העולם שניתנו לאם מטילדה גטר.

האירוע ביד ושם בירושלים.

קיבלה ב"יד ושם" בירושלים האחראית הכללית של מסדר האחיות הפרנציס-קניות של משפחת מריה, האם גבריאלה דונטה ינצ'בסקה. לרגל הענקת התואר התקיים ב-14 בספטמבר 1986 במוסד לזיכרון הקדושים וגיבורי השואה בירושלים אירוע מרשים בהשתתפות חניכות שהאחיות הצילו את חייהן. מרגרט אכר מפאריז (בעבר מלגוז'טה מירסקה שניצלה בפלודי), לאה בלינט מירושלים (שניצלה על ידי האחיות בבירוינוב), חנה פייגנבאום ואמה אלכסנדרה מתל אביב ומשפחתה (ניצלה באיזבלין ובפלודי). אחת המשתתפות אנה זביילסקה (חנה פייגנבאום), שהגיעה מתל אביב עם אמה אלכסנדרה, בנה ונכדתה העידה:

"השתתפות באירוע, שבעינינו הוא קידוש הזיכרון של האם גטר שקיבלה תואר חסידת אומות העולם, היה חובתנו. האם גטר היא סמל של המנזר וכל האחיות שהקדישו את חייהן, כדי להציל אנשים, במיוחד ילדים. כשעמדנו ליד התמונה של הילדים, שלידה נכתב שמיליון ילדים נרצחו, אמרתי לאם האחראית, בהצביעי על הבן והנכדה, שזה הניצחון שלי על הגרמנים, שהרי

בזמן האירוע של שתילת עץ לזכרה של האם גטר בגבעת הזיכרון בשדרת חסידי אומות העולם.

גם אני נידונתי למוות, ואם אנחנו ארבעה דורות עומדים פה (יחד עם אמי שניצלה על ידי הנזירות באיזבלין), זה הודות למנזר ולפעילותן ... המשפחה שלי הייתה בהרכב מלא" (1987)⁵⁰.

פרופסור בנק שרונים מתל יצחק, בהיזכרו בפעולה שאורגנה על ידי האם גטר להצלת ילדים יהודים על ידי האחיות משפחת מריה אמר:

”מטלידה גטה, שמקשרת ביננו, שייכת לאותם אנשים נפלאים ואציליים לא רק בעיני האומה הפולנית, אלא גם בעיני האנושות כולה. אני מטיל ספק, ואולי אני בטוח, שאני במקומה לא הייתי יכול לעשות מה שהיא

פרופסור בנק שרונים, ירושלים, 14 בספטמבר 1986.

⁵⁰ ARM, AZ VIII, 98, XI Z, מכתב מה-13 במאי 1987.

עשתה בזמן הנורא הזה, כשהחיים נמשכו בתחתית האימה והגיהנום הנורא הזה. אני מזכיר אותה פעמים רבות בהרצאות שלי לפני בני הנוער שלנו ולעולם לא אשכח אותה” (מכתב לאחות טרזה אנטוניטה פרונצק, 19 באוקטובר 1997).

בשנת 2009 הבנק הלאומי של פולין כיבד שלושה אנשים ראויים במיוחד על עזרתם ליהודים. הוא הנפיק שתי מטבעות, של שני זלוטי ועשרים זלוטי שעליהם כתוב: ”פולנים שהצילו יהודים: אירנה סנדלה, זופיה קוסאק, האחות מטילדה גטר“. באירוע העניקו את המטבעות למשפחות, או למסדר של הגיבורות, הוא התקיים בארמון הנשיא בבלוודר בשני בדצמבר 2009.

מדליות נוספות

הוועדה לזיכרון לאומי ביד ושם בירושלים העניקה עד כה מדליות ותואר ”חסיד אומות העולם“ לתשע נזירות משפחת מריה, בנוסף למטילדה גטר ב-1985 קיי בלו את העיטור, האחות הלנה חמיילבסקה (2014), האחות צלינה קנדז'רסקה (2015), האחות טקלה בודנובסקה, האחות זופיה אולשבסקה והאחות בלנקה פיגולבסקה (2016), האחות אולגה שוורץ, האחות אניילה וסולובסקה, האחות ברנרדה למנסקה (2018), אניילה סטבוביאק, רומולדה סטמפאק ולודויקה פנסקו (2019). הענקת העיטורים התאפשרה הודות למאמצים של היהודיות הניצולות, שאת העדויות שלהן השלימו חומרים ותעודות מארכיון המסדר.

גילויים חדשים

מאז סוף מלחמת העולם השנייה עברו כמעט 70 שנה. חישבו את ההפסדים החומריים, בנו מחדש ערים וכפרים הרוסים, אבל הפצעים שספג הלב האנושי, במיוחד בקרב הילדים – קורבנות המלחמה, הן פולנים והן יהודים עדיין לא הג' לידו. למרות השנים שחלפו מגיעים למסדר של האחיות הפרנציסקניות משפחת מריה בוורשה ילדי מלחמה שמחפשים את השורשים שלהם, משפחות, מקומות

מסתור, זהות. קורה לפעמים שהמעוניינים בעצמם כבר לא בחיים ועושים זאת קרובי משפחה שרוצים לקשור את חייהם עם העבר ההיסטורי. מתוך ניצוץ של תקווה הם מחפשים. לעיתים קרובות אין שום עקבות, חסר תיעוד. לפעמים חיפוש עקשני מביא לתוצאות מפתיעות. מתגלות עקבות חדשות, תמונות, רישומים, זיכרונות, רישום בספרי זיכרון, קריאה חדשה, ששופכת אור על התולדות הסבוכות ל חיי האדם בזמן הכיבוש הגרמני האכזר. לפעמים רק אחרי שישים ושבעים שנה, ילדי המלחמה מגלים את השורשים היהודים שלהם, דבר שמביא לחוויות עמוקות. אבל לפעמים קורה שיהודים שגילו שורשים פולנים מחפשים תעודות כדי לאשר את זה. סיפור כזה הוא סיפורו של חניך של האחיות משפחת מריה, גבריאל מושינסקי משמוטולה, שתלאות המלחמה הביאו אותו לגטו ורשה, ואחרי המלחמה מצא את עצמו בישראל. ילדי המלחמה היהודים שניצלו מביעים אסירות תודה למטושיה ואחיות משפחת מריה. ינינה דוידוביץ', שנקראה על ידי האם גטר "ברכת אלוהים" כתבה אחרי שנים:

"את חובת אסירות התודה שלי לאחיות משפחת מריה על תקופת המלחמה אי אפשר לשלם. אני חייבת לאחיות על שהצילו את חיי אבל לא רק. אני אסירת תודה על כך שהצילו את אמונתי בטוב של אנשים, בערך ההקרה, באהבה לזולת ובאמון בכוח עליון. את כל מה שקיבלתי מהוריי ומה שהתנסות בזמן המלחמה יכלה להרוס לתמיד, לולא הגעתי למנזר" (מכתב לאחות טרזה אנטונייטה פרונצק, לונדון, 15 בנובמבר 1983).

האם גטר השאירה זיכרונות, שהם רק חלק קטן מחייה העשירים ופעילותה – מההצטרפות למשפחת מריה בשנת 1887 עד לשנת 1939. הם פורסמו בשנת 2007.

זה רק חלק מפעילותה של האם מטלידה גטר ומסדר האחיות הפרנציס-קניות משפחת מריה, אשר בזמן מלחמת העולם השנייה, פעלו על פי המצפון

והקריאה האוונגלית לעזור לזולת, להציל חיי יהודים, להסתירם במנזרים שלהן, בבתי ילדים, בבתי חולים ובמסגרות טיפוליות, למרות שעל כל זה ריחף מע־ליהן עונש מוות. כך עשו פולנים טובים. הצילו את מי שיכלו. אלו הם ללא ספק חסידי אומות העולם, למרות שלעיתים קרובות ללא מדליות ותעודות כבוד. גם האם מטלידה גטר, האחיות במנזר, ואנשים רגילים שהצילו יהודים מילאו את חובת המצפון, בהיותם מודעים לכך שחיי אדם הם בעלי ערך שלא יסולא בפז.

ביבליוגרפיה (מבחר)

- ארכיון הנזירות הפרנציסקניות המיסיונרית מריה, רומא, משפחת מריה, תיק אודסה.
הארכיון המרכזי של מסדר האחיות הפרנציסקניות משפחת מריה, ורשה, רחוב ולנה, 97.
הארכיון ברומא: Ordo Fratrum Minorum, Monache Russe-Polacche
ארכיון הוותיקן, קבוצות: 1913–1919, Archivio della Segreteria di Stato, Archivio degli Affari
Ecclesiastici Straordinari, פולין, 1919
Frącek T., *Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w latach 1939–1945* [w:] *Kościół katolicki na ziemiach polskich w czasie II wojny światowej*, t. 10, Warszawa 1981.
פרונצק ט. "מסדר האחיות הפרנציסקניות משפחת מריה בשנים 1939–1945", ב: הכנסייה הקתולית על אדמת פולין בתקופת מלחמת העולם השנייה, כרך 01, ורשה, 1981.
Getter M. M. RM, *Wspomnienia. To, co najbardziej utrwaliło się i pozostało jeszcze w mojej pamięci*, Warszawa–Niepokalanów 2007.
גטר מ.מ.מ., זיכרונות. מה שהכי השתמר בזיכרוני, ורשה-ניפוקלנוב, 2007.
Górski K., Drzewiecka Maria [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 5, Kraków 1939–1946.
גורסקי ק., "דו'ביצקה מריה": ב: המילון הפולני הביוגרפי, כרך 5, קרקוב, 1939–1946.
Górski K., Matka Maria Drzewiecka, „Prąd”. *Miesięcznik Związku Polskiej Inteligencji Katolickiej* 1934, t. 26.
גורסקי ק., "האם מריה דו'ביצקה", פרונד, שבועון התאחדות האינטליגנציה הקתולית הפולנית, 1934, כרך 26.
„Kronika Domu Prowincjalnego Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi”, Warszawa, ul. Hoża 53, rok 1966.
הכרוניקה של בית הפרובינציה של מסדר האחיות הפרנציסקניות משפחת מריה, ורשה, רחוב חוזה 53, שנת 1966.
Kronika klasztoru Franciszkanów we Lwowie, Kraków 2008.
הכרוניקה של מנזר הפרנציסקנים בליבוב, קרקוב, 2008.
Kurek E., *Dzieci żydowskie w klasztorach. Udział żeńskich zgromadzeń zakonnych w akcji ratowania dzieci żydowskich w Polsce w latach 1939–1945*, Poznań 2012.
קורק א., ילדים יהודים במנזרים. השתתפות של ממסדרי מנזרי נשים בפעילות להצלת ילדים יהודים בפולין בשנים 1939–1945.
1939, פוזנן, 2012.
Szymańska Z., *Byłam tylko lekarzem*, Warszawa 1979.
שימנסקה ז., הייתי רק רופאה, ורשה 1979.
Ten jest z ojczyzny mojej. Polacy z pomocą Żydom 1939–1945, oprac. W. Bartoszewski, Z. Lewinówna, Kraków 1966.
זה הוא ממולדתי. פולנים בעזרת יהודים 1939–1945. עורכים: נ. ברטושבסקי ו. לוינובנה, קרקוב, 1966.
„Tygodnik Powszechny”, 22 IX 1974.
”טיגודניק פובשחנה” 22 בספטמבר, 1974.

תוכן עניינים

4	משפחת גטר
7	במנזר משפחת מריה
9	במשפחת מריה
	תפקידה של האם גטר באיחוד משפחת מריה עם
81	מסדר הפרנציסקניות המיסיונריות מריה.
20	האחראית על הבית בוורשה
22	שוב במשפחת מריה. בפולין 1919
34	האחראית על פרובינציית ורשה
35	האם מטילדה גטר ופרוץ המלחמה בשנת 1939
37	פעילות ספונטנית ומאורגנת להצלת יהודים
56	התקוממות ורשה
60	הפרק האחרון בחייה
64	עדויות של ילדים יהודים שניצלו
73	חסידי אומות העולם
77	גילויים חדשים
79	ביבליוגרפיה (מבחר)

קוראים: ד"ר אליציה גונטראק, ד"ר תומש רוגוסקי

תרגום מפולנית: מיכאל סובלמן

עריכה: מגדלנה ביי

הגהה: ד"ר מרטינה גרודזקה-ריאק

עימוד: וויצ'ך צ'פליצקי

יעוץ מדעי: ד"ר אליציה גונטראק

עריכה טכנית: סלבומיר גיידה

עיצוב גרפי וסידור: סילביה שפרנסקה

תמונות מהארכיון הראשי של מסדר האחיות הפרנציסקניות משפחת מריה,
ורשה, רחוב ז'לזנה 97.

הדפסה וכריכה

Libra-Print Daniel Puławski
ul. Poznańska 36, 18-400 Łomża

כל הזכויות שמורות למכון ליזכרון לאומי הוועדה לרדיפת פושעים כנגד העם הפולני, ורשה 2022

ISBN 978-83-8229-448-4

ISBN 978-83-8229-449-1 (pdf online)

קישורים:

www.ipn.gov.pl

www.ipn.poczytaj.pl

הסדרה "גיבורי העצמאות" מציגה דמויות, שנאבקו למען חירותה של פולין בתקופות שונות בהיסטוריה החדשה ביותר שלה: בשנים 1914–1918, במאבק על גבולותיה של פולין המתחדשת 1918–1921, בתקופת מלחמת העולם השנייה ולבסוף, בתקופת "סולידריות".

מטרת הסדרה היא להזכיר את הגבורה של בני אדם ומעשים הקשורים לאירועים הרואיים בזמנים ההם. לא פחות חשוב הוא להזכיר את דפוס הפעילות: הקרבה למען רעיון העצמאות וחירותה של פולין. בספרים משורטטים דיוקנאות של אנשים בדרך כלל ידועים, וגיבורי העצמאות, שראוי להזכיר את שמות משפחתם, שנשכח לרוב. בניהם נמצאים חיילי הלגיונות הפולניים והצבא הכחול, חברי הארגון הצבאי הלאומי, משתתפי המאבק הפולני-בולשביקי, התקוממויות בפולין הגדולה ובשלזיה עילית, חיילי המחתרת למען החירות בזמן מלחמת העולם השנייה וקונספירציה לאחר המלחמה, ולבסוף אנשי סולידריות.

FULL OFFER ON

ipn.poczytaj.pl